

Budapesti Corvinus Egyetem
Tudományos Diákköri Konferencia 2010/2011

Jobbra tolódó Skandinávia

Hajdú András
Társadalomtudományi Kar
Politikatudomány (MA), I. évfolyam
Budapest, 2011
Konzulens: Polgár Tamás

Tartalomjegyzék

Tartalomjegyzék.....	2
Bevezetés.....	3
Tömegpártok és osztályszavazás.....	5
Agrárpártok és centrupártok	5
A konzervatív hivatalnokréteg.....	6
Szervezett munkásság, szakszervezetek, szociáldemokraták	7
Finnország	8
Társadalmi és politikai változások a régióban	9
A gazdasági és foglalkoztatási szerkezet átalakulása	10
Szekularizáció.....	11
Migráció.....	11
A pártazonosulás gyengülése és kritikus választások.....	13
Dánia – Haladáspártból Dán Néppárt.....	15
Norvégia – a Haladás Párt diadalmenete.....	24
Svédország – egy mítosz összeomlása	30
Finnország – a következő állomás?	37
Izland – a 2008-as gazdasági válság nagy vesztese	41
A radikális jobboldal Északon.....	42
Idealista alapítók és pragmatista utódok.....	42
A közös ellenség: iszlám bevándorlók	46
A média szerepe.....	49
Kapcsolatok a régió belül és annak határain túl	49
Összegzés	52
Irodalomjegyzék.....	53

Bevezetés

Skandinávia fogalma alá általában négy országot szoktak sorolni. Dániát, Norvégiát, Svédországot, valamint a három országtól több tekintetben különböző, „keleties” vonásokkal rendelkező Finnországot. Sok esetben ebbe a kategóriába sorolják Izlandot is, amely a XX. század elejéig dán gyarmat volt, és máig szoros politikai-gazdasági kapcsolatokat ápol Dániával. Izland azonban jelentősen különbözik a másik négy felsorolt államtól, ezért csak röviden, az egyes országokat bemutató rész végén foglalkozom az északi szigetországgal.

Az öt skandináv állam között a hasonlóságok mellett rengeteg eltérést találhatunk. Különösen Izland és Finnország esetében szembeötlőek a különbségek. Ez elsősorban abból ered, hogy a két ország a skandináv régió perifériáját jelenti, továbbá a régi, egykor birodalomépítő dán és svéd nemzetekkel szemben jóval fiatalabbak (Török, 1995; Arter, 2000). Az északi államokat azonban történelmileg, nyelvileg (ez esetben a finnek kivételnek számítanak), kulturálisan (vallási protestantizmus) és földrajzilag olyan szoros kapcsolat fűzi egymáshoz, hogy bátran egy csoportba sorolhatóak, amelyen belül számtalan összehasonlító kutatás végezhető (Arter, 2000).

A régió gazdasági, társadalmi és kulturális sajátosságai az 1930-as évekre erős társadalmi beágyazottsággal rendelkező pártokat teremtettek. A II. világháború után a pártok közötti erőviszonyok szinte alig változtak, a választási eredmények elsősorban attól függtek, hogy a pártok mennyire voltak képesek saját elkötelezett szavazóik mobilizálására. A dán, norvég és svéd pártrendszerek kiváló példát szolgáltattak Martin Lipset és Stein Rokkan törésvonal-elméletéhez, illetve a „befagyás hipotézishez”. Az 1960-as és ’70-es évek változásai azonban jelentős átalakulást indítottak el a skandináv pártrendszerekben. Az erősödő szekularizáció, az olajválság, a gazdasági- és foglalkoztatási szerkezet megváltozása, az európai integráció folyamata mind azt a hatást erősítette, amely végül a hagyományos osztályok és közösségek, ezen keresztül pedig a pártok hagyományos osztály alapú szavazótáborainak felbomlásához vezetett.

Ez változás először az évtizedek óta kormányzó szociáldemokrata pártok ellenzékbe kerülésén és új pártok megjelenésén keresztül vált érzékelhetővé. Bár a szociáldemokraták később visszaszerezték kormányzati pozícióikat, azonban már nem tudtak olyan domináns helyzetbe kerülni, mint amilyenben az 1970-es éveket megelőzően voltak. A XXI. század első évtizedében aztán a skandináv régió egyértelműen „jobbra csúszott”. 2001-ben Dániában, 2006-ban Svédországban, 2007-ben Finnországban alakult kormány a szociáldemokraták

részvétele nélkül, sőt Svédországban 2010 szeptemberében ismét a jobboldal győzött, amire a XX. század első évtizedei óta nem volt példa. A „jobbra csúszás” másik jeleként értékelhető, hogy 2010 végén mind a négy ország parlamentjében jelen volt olyan párt, amelyet a politikatudományban radikális jobboldali pártnak tekintenek. Dániában 2001 óta a Dán Néppárt külső támogatásával kormányoz a kisebbségi liberális-konzervatív koalíció. Norvégiában a Haladás párt 2009-ben története legjobb eredményét elérve a második helyen végzett a szociáldemokraták mögött, így ma az ellenzék és a jobboldal legnagyobb pártja a parlamentben. Svédországban a 2010 őszen tartott választáson jutottak parlamentbe a Svéd Demokraták, akik ezzel az eredményükkel egy pillanatra a nemzetközi média érdeklődését is magukra vonták, ugyanis ők jelentik a mérleg nyelvét a jobb- és a baloldali blokk között. Finnországban az Igazi Finnek népszerűsége hosszú ideje folyamatosan emelkedik, 2010 végén a közvélemény-kutatók általában 10-14 százalék között mérték a pártot. 2011 februárjában tovább nőtt a párt népszerűsége, egyes mérések már 18 százalék körüli eredményt jósoltak a pártnak. Amennyiben folytatódik a finn radikálisok előretörése, a párt igen komoly meglepetést okozhat a külföld, és komplikált helyzetet teremthet a finn politikai szereplők számára.

Dolgozatomban arra keresem a választ, hogyan alkalmazkodtak a jobboldali radikálisok a megváltozott körülményekhez, miként tudtak a skandináv államok politikai életének meghatározó, egyes esetekben kulcspozícióba kerülő szereplőivé válni. Milyen stratégia és napi taktikai cselekedetek mentén szervezik működésüket az érintett pártok, és hogyan reagálnak a rivális szereplők ellenlépéseire. A dolgozat során azt is áttekintem, hogy a radikálisokat mennyire tekinti és kezeli partnerként a többi párt, illetve azt a kérdést is megvizsgálom, hogy tekinthető-e a tárgyalt pártok csoportja önálló „mini pártcsaládnak” a radikális jobboldal rendkívül heterogén, és sok esetben kérdésekkel terhelt pártcsaládján belül. Írásom végén megvizsgálom, hogy a jobboldali blokkon belül a mérsékelt jobboldali és a radikális pártok közötti együttműködésének létezik olyan formája, amelyet egységes követni próbálnak a régió radikális jobboldali pártjai.

Tömegpártok és osztályszavazás

A XIX. század végén és a XX. század első felében valamennyi skandináv államban tömegpártok jöttek létre a különböző társadalmi rétegek, osztályok érdekeinek megjelenítése céljából. A skandináv pártrendszerek kialakulásával, működésével, valamint az azokat strukturáló törésvonalakkal kapcsolatban számos munka született¹, így dolgozatomban csak legfontosabb pontokra koncentrálok. Elsősorban a korábbi „befagyottnak” hitt pártrendszerek átalakulásaért felelős okokra, ennek keretében új szereplők megjelenését lehetővé tevő folyamatokra kívánok fókuszálni. Finnország pártrendszerét önállóan tekintem át az ország eltérő sajátosságai miatt.

A négy északi állam pártrendszerét általában ötpárti skandináv pártrendszernek szokták nevezni a svédországi pártrendszer alapján. A nagy szociáldemokrata párt mellett egy kisebb radikális alkotja a baloldalt, a jobboldalon pedig egy konzervatív és egy liberális párt mellett egy agrárpárti gyökerű centrumpárt található. A másik három országban a pártok száma nem feltétlenül egyezett meg, azonban a pártrendszer és a két blokk szerveződési elve az 1970-es évek elejéig megegyezett a svédországi esettel (Török, 1995; Polgár 2008).

Agrárpártok és centrumpártok

Dániában, Norvégiában és Svédországban a kontinentális viszonyoktól gyökeresen különböző birtokrendszer létezett. Dániában az európai feudalizmustól eltérő struktúra alakult ki, míg Norvégiában és Svédországban ki sem alakult olyan rendszer, amit feudalizmusnak nevezhetnénk. A parasztság szabad volt, saját földtulajdonnal rendelkezett, az erős földbirtokos réteg hiánya megkönnyítette és időben előrébb hozta a politika demokratizálódását (Gallai, 1998).

A századfordulót követően a fokozatosan kinyíló agrárrolló miatt jelentősen romlott a mezőgazdasági termelők helyzete. Ez a helyzet és a gazdák érdekeinek specifikussága eredményezte az agrárpártok megalakulását. A dán kisbirtokosok 1905-ben elhagyták a tehetősebb gazdákat támogató liberális Venstre-t és létrehozták saját radikális liberális pártjukat (Radikális Venstre – Szociálliberális Párt). A norvég és svéd gazdák akkor alapították meg pártjaikat (1920-ban és '21-ben), amikor felismerték, hogy politikai hatalom

¹ A témával magyar szerzők is részletesen foglalkoztak, így a területnek már a magyar politikatudományban is létezik irodalma (bővebben lásd Gallai Sándor, Polgár Tamás és Török Gábor műveiben).

nélkül érdekszervezeteik képtelenek állami forrásokhoz jutni és befolyásolni a kormányzati intézkedéseket (Gallai, 1998).

Az agrárpártok a II. világháború előtt többnyire a szociáldemokratákkal közösen kormányoztak, majd a '40-es évek végétől fokozatosan a polgári blokkhoz csatlakoztak. Az iparosodás, az urbanizáció és a mezőgazdaságban dolgozók számának csökkentése stratégiai váltásra kényszerítette az agrárpártokat. A rétegpártok nyitásra kényszerültek a városi lakosok irányába, ami dán párt esetében arculatváltást, a norvégok, svédek és finnek esetében névváltást eredményezett. Az új Centrumpártok nevükkel is jelezni kívánták átalakulásukat és tömegpártból néppárttá válásukat. A centrumpártok továbbra is többnyire a magántulajdon és a gazdasági liberalizmus talaján álltak, miközben elismerték a jóléti állam kiterjedt szolgáltatásait, értékrendjükben kitartottak korábbi konzervatív nézeteik mellett, miközben felkaroltak környezetvédelemmel kapcsolatos témákat. A centrumpártok támogatták a decentralizációs törekvéseket és szkeptikusak maradtak az európai integrációval kapcsolatban (Gallai, 1998; Arter, 1999; Enyedi-Körösényi, 2004).

A konzervatív hivatalnokréteg

A parasztsághoz hasonlóan a skandináv államok felsőbb osztályai is jelentősen különböztek a többi európai államtól. A nemesség kis létszámú volt, ugyanakkor Dániában és Svédországban gazdag és politikailag erős társadalmi csoportot alkotott.

A XVII. századtól a dán és svéd arisztokrácia fokozatosan feloldódott a királyi-városi bürokráciában. Sokan tisztségviseléseikből eredő jövedelmeikből éltek, nem pedig a nemesi előjogokból származó járadékokból. A XIX. századi arisztokrácia már főként városi jelleget öltött és inkább az uralkodó szolgálatában állt, mintsem a földbirtokosok érdekeinek kifejezője lett volna (Gallai, 1998:14).

Norvégiában nem létezett hazai gyökerű arisztokrácia, a parlament pedig már 1821-ben eltörölt minden nemesi kiváltságot. Az arisztokrácia fennmaradó tagjai jövedelmüket kereskedelemről és állami hivatalok betöltéséből próbálták biztosítani, mivel az éghajlati viszonyok nem kedveztek a mezőgazdasági termelésnek. A déli városokban koncentrálódó állami hivatalok dolgozói a déli kereskedőkhöz hasonlóan nyelvileg is elkülönültek az északabbra fekvő területeken élőktől, ami tovább erősítette a város-vidék törésvonalat (Gallai, 1998).

A norvég nemesség hiánya miatt csak a dán és svéd konzervatív pártok nőttek ki arisztokrata közegből, de ezekben is jelentékeny szerep jutott a velük részben átfedésben lévő hivatalnoki rétegnek és a kialakuló tőkés csoportoknak (Gallai, 1998: 51). A skandináv konzervatív pártok fő bázisát napjainkban is elsősorban a városok jelentik.

Szervezett munkásság, szakszervezetek, szociáldemokraták

A dán szakszervezetek kisipari környezetben születtek. A munkások szakmák alapján szerveződtek. A szakképzett munkások iránti kereslet és a nagyipari üzemek csekély száma miatt a dán munkásság nem volt egységes, a szakképzett és a szakképzetlen munkások érdekei sok esetben ellentétben álltak egymással (Gallai, 1998).

Norvégiában a hajógyártás, a halászat és a faipar adta a munkásság döntő részét. A tőkekoncentráció is inkább a nyersanyagban gazdag északabbi területeken ment végbe, az ott épült üzemekben dolgozók így szintén azt a vidéki munkásosztályt erősítették, amelynek bázisán a későbbiek során létrejött a Munkáspárt (*Det Norske Arbeiderparti* – DNA) (Gallai, 1998).

Svédországban az iparosodás első fázisa szintén vidéken zajlott, az északi bányákra és a faiparra koncentrálódva. Ezek az üzemek részmunkaidős lehetőséget biztosítottak a szegényebb parasztok részére és új alternatívát kínáltak a tönkrement gazdák számára (Gallai, 1998).

A szakszervezeti mozgalmakból az 1870-1880-as években nőttek ki a régió szociáldemokrata pártjai. Az erős osztálykötődés révén Dániában, Norvégiában és Svédországban is folyamatosan bővült a szociáldemokraták szavazóbázisa, és a gazdasági válság idején már a legerősebb pártoknak számítottak. A szociáldemokraták erejét leginkább az egységes munkásmozgalom magyarázza, a skandináv munkásmozgalmakban ugyanis nem volt vallási törésvonal és a kommunisták is csak korlátozott mozgósító erővel rendelkeztek. Ráadásul a szociáldemokraták a kezdetektől jelen voltak a politikán kívül eső szférákban is. Valódi tömegpártokként klubokon keresztül szervezték a tagság szabadidejét, és a közvetett tagság intézményén keresztül behálózták valamennyi jelentős szakszervezetet (Gallai, 1998:52-53).

Az 1930-as évek válságainak sikeres megoldása, a munkanélküliség csökkenése a munkásosztályon túlra is kibővítette a szociáldemokraták szavazótáborát. Az agrárpártokkal kötött együttműködések és a kialakuló korporatív struktúra konszenzusos, éles konfliktusokat

kerülő politikai rendszert eredményezett, ahol a megosztott jobboldal is kénytelen volt a szociáldemokraták által teremtett keretek között cselekedni (Gallai, 1998).

A kialakuló pártrendszerek az 1960-as évekig stabilnak bizonyultak. A politikai tagoltság legfontosabb dimenziójává az osztály vált, amely mellett a város-vidék törésvonal számított igazán relevánsnak. A jóléti állam kiterjedt szolgáltatásai körül konszenzus alakult ki a két blokk pártjai között, ami erősítette a szociáldemokraták domináns helyzetét (Enyedi-Körösényi, 2004).

Finnország

Finnországot erősen vidékies, agrárjellegű struktúrái, valamint sajátos geopolitikai helyzete különbözteti meg a másik három, már tárgyalt skandináv államtól. Évszázadokig svéd fennhatóság alatt állt, majd 1814-től a cári Oroszország széleskörű autonómiával rendelkező tartománya volt. 1917-ben nyerte el függetlenségét, helyzetét azonban továbbra is erősen befolyásolta a hatalmas szovjet, orosz szomszéd. A másik három országtól állam- és kormányformája is megkülönbözteti. Dánia, Norvégia és Svédország alkotmányos monarchia és parlamentáris demokrácia. Ezzel szemben Finnország köztársaság, a kormányforma évtizedeken keresztül félelnöki volt. Az erős elnöki hatalom kialakulása a kényes külpolitikai helyzet és a belpolitikai körülmények következménye volt (Arter, 1999; Fábíán-Kovács, 2004).

A politikai élet Oroszország más területeivel ellentétben már a XIX. században igen élénk, és viszonylag szabad volt. Egyletek sokasága jött létre, amelyekből kinőttek az első pártok. A fő ellentét a kulturális és etnikai alapú nemzetfelfogás hívei között húzódott. Finnország abban is különbözik a többi skandináv államtól, hogy jelentős etnikai kisebbség él az ország területén. Az ország régi fővárosát, Turkut svédek építették, és még ma is kétnyelvű város. A kulturális nemzetfelfogást képviselők alapították a „Svéd Pártot”, az etnikai alapot képviselők a „Finn Pártot”. Az etnikai-kulturális ellentét kizárólagossága a Finn Szociáldemokrata Párt (*Suomen Sosialidemokraattinen Puolue, SDP*) 1898-as megalakulásával ért véget. A finn társadalom agrárjellegét jól példázza, hogy a Szociáldemokrata Párt is erős mezőgazdasági profillal rendelkezett korai története során. Szavazóinak nagy részét a faiparban dolgozók és a parasztbérlők rétege adta (Gombos, 2001). A parasztság a XX. század elején hozta létre saját pártját Agrárunió (*Maalaisliitto*) névvel. A XIX. század politikai életét meghatározó két pártból pedig a svéd kisebbség érdekeit képviselő Svéd Néppárt (*Svenska folkpartiet i*

Finland) és a konzervatív, nacionalista Nemzeti Koalíció (*Kansallinen Kokoomus, KOK*) nőtt ki (Bereczki, 2004). A három nagy párt (Szociáldemokrata Párt, Agrárunió, Nemzeti Koalíció) nagyjából egyforma támogatottsággal rendelkezett, mögéjük a II. világháború után zárkóztak fel a kommunisták. Skandinávia legerősebb kommunista pártja több alkalommal is a második, harmadik legerősebb párt volt, mégsem tudott hosszú ideig kormányra kerülni. A Szociáldemokrata Pártban ugyanis az 1918-as polgárháborút követően a függetlenségpárti, baloldali radikalizmust elvető irányzat vált dominánssá, és meghatározó maradt 1945 után is. A II. világháborút követően a finn szociáldemokraták nem voltak hajlandók szorosabb együttműködésre a kommunistákkal, és mindent elkövettek, hogy távol tartsák őket a kormányzati pozícióktól (Bereczki, 2004; Fábíán-Kovács, 2004).

A választói magatartás sokáig nagyon stabil volt Finnországban. Az 1960-as évekig az osztály-hovatartozás határozta meg a választói preferenciákat: az ipari és mezőgazdasági munkások a baloldali pártokra, a farmerek az Agrárunióra szavaztak, a középréteg pedig jobbra konzervatív és a gyenge liberális pártok szavazóbázisát képezte (Gombos, 2001:152). Az 1980-as évek végén a hidegháború befejeződése, majd a Szovjetunió összeomlása új külpolitikai helyzetet teremtett Finnországban, ami a belpolitikában is éreztette hatását a kommunista párt több új szervezetre szakadásán keresztül. E mellett számos olyan társadalmi folyamat zajlott, amely a többi skandináv államhoz hasonlóan Finnországban is „kiolvasztotta a befagyottnak hitt pártrendszert”.

Társadalmi és politikai változások a régióban

A II. világháborút követően olyan társadalmi változások indultak el, amelyek végül az 1970-es évek elején megrendítették az addigra kialakult skandináv modellt, gyökeresen átalakították az országok pártrendszeit, új pártok megjelenéséhez és az ezredforduló után a szociáldemokrata pártok sorozatos vereségeihez vezettek.

A gazdasági és foglalkoztatási szerkezet átalakulása, a felgyorsuló szekularizáció, a felsőoktatás expanziója, a média átalakulása és a televízió hétköznapi meghatározó elemévé válása, valamint a külföldi migráció megváltoztatta azt a társadalmi közeget, amelyben a pártok tevékenykedtek.

A gazdasági és foglalkoztatási szerkezet átalakulása

A többi nyugat-európai államhoz hasonlóan a skandináv országokban a II. világháború után tovább esett a mezőgazdaságban dolgozók száma, miközben a hagyományos iparágak jelentősége és a kékgalléros munkaerő létszáma csökkent, a szolgáltatói szektor és foglalkoztatottjainak köre pedig bővült. Ennek egyik hatásaként megerősödtek a tradicionális szakszervezeti föderációkon kívül álló fehérgalléros szakszervezetek, amelyek így egyre fontosabbá váltak a szociáldemokraták számára is. A szakszervezetek aktivitása kezdett túlmutatni a munkabér, a munkaidő és a munkakörülmények kérdésein, és egyre gyakrabban fordult elő, hogy egy-egy politikai ügy kapcsán elszakadtak a szociáldemokrata pároktól, illetve egyre több esetben kerültek konfliktusba a kék-, és a fehérgalléros szakszervezetek is (Betz, 1994; Gallai, 1998).

Dánia, Norvégia és Finnország esetében még olyan mozgás is megfigyelhető volt, amely során a gazdasági szektorok átalakulásának útja úgy alakult, hogy az agrártársadalmakból egyenesen a szolgáltató társadalomba vezetett (Tomka, 2009).

1. Táblázat. A gazdaságilag aktív népesség szektorális eloszlása a skandináv államokban 1930-1997 között.

	1930			1960			1980			1997		
	Mg.	Ipar	Sz.	Mg.	Ipar	Sz.	Mg.	Ipar	Sz.	Mg.	Ipar	Sz.
Dánia	30	29	41	18	37	45	7	35	58	4	27	70
Norvégia	36	27	37	20	37	44	7	37	56	5	24	72
Svédország	39	36	25	14	45	41	5	34	61	3	26	71
Finnország	71	16	13	36	32	33	11	35	54	7	28	66

forrás: Tomka Béla (2009): Európa társadalomtörténete a 20. században. 156. pp.

A gazdasági szektorok közötti változások komoly hatással voltak a munkaerő belső szerkezetére is. Új középosztály alakult ki, amelynek nem csak mérete, hanem komplexitása is jelentősen megváltozott a XX. század elejéhez képest. Továbbá egy sor olyan foglalkozás jött létre, amely nem sorolható be a hagyományos munkás kategóriájába, ugyanakkor jövedelme, a munkavégzés körülményei gyakran kedvezőtlenebbek, mint egyes munkás foglalkozásoké. Differenciálódott a munkásság is, mivel a szak-, betanítatlan és képzetlen munkások között jelentős jövedelemkülönbségek alakultak ki. A textilipar és más könnyűipari ágazatok súlya, amelyek a szakképzetlen munkaerőt igényelték csökkent, ami hozzájárult

ahhoz, hogy munkások átlagos képzettségi szintje nőtt. A nők tömeges munkába állása szintén jelentős változásnak számított a század elejéhez képest (Tomka, 2009).

A változások következtében eltűnt a klasszikus értelemben vett farmer-, és munkásosztály, ami stratégiai változtatásokra kényszerítette az érintett pártokat. A centрупártok esetében ez például új ügyek felkarolását jelentette. Norvégiában az ország európai integrációs folyamatban történő részvételének elutasítása, Svédországban posztmaterális ügyek felkarolása (pl.: atomenergia-ellenesség), Finnországban pedig a szociális problémák középpontba helyezése vált a helyi centрупárt profiljának részévé (Arter, 1999).

Szekularizáció

A skandináv államokban a lutheránus egyházak államegyháznak számítanak, és szinte a teljes társadalmat lefedik a mai napig. Nem játszottak politikai szerepet, mivel a két világháború között kiegyeztek a szociáldemokratákkal. A konzervatív pártok pedig a kezdetektől szekulárisak voltak és nem számíthattak egyházi támogatásra. A keresztelesek, egyházi esküvők és a rendszeres templomba járók száma viszont a régió államaiban is jelentősen csökkent a század során, ami életre hívott kereszténydemokrata pártokat, amelyek tovább fokozták az egyébként is megosztott jobboldal fragmentációját. Norvégia kivételével azonban a kereszténydemokrata pártok nem értek el kimagasló választási eredményeket (Török, 1995; Arter, 1999).

Migráció

Skandinávia nem vált olyan mértékben célrégióvá az Európán kívüli bevándorlók számára, mint Németország, Svájc, Franciaország, vagy az Egyesült Királyság. Ennek történelmi és földrajzi, éghajlati okai vannak. Ennek ellenére a bevándorlók száma a régió államaiban is nőtt, a '90-es évektől komoly kulturális konfliktusokhoz vezetett és a 2000-es években a dán politika legfontosabb kérdésévé vált, ami újrarajzolta a bal- és jobboldali blokkok erőviszonyait. Norvégiában és Svédországban szintén a belpolitika egyik fontos témájává, a kérdést központi programelemmé emelő pártok pedig markáns szereplővé váltak. A változás mértéke első pillantásra talán nem tűnik jelentősnek, azonban meg kell jegyezni, hogy a külföldi lakosság aránya Dániában és Norvégiában is mindössze 10 év alatt emelkedett nulláról négy százalék fölé, ami viszont már gyors és drasztikus változást jelez.

2. Táblázat. A külföldi lakosság arányának alakulása a skandináv államokban 1990-2004 között.

	1990	1995	2000	2004
Dánia	-	4,2	4,8	4,9
Norvégia	-	3,8	4,0	4,6
Finnország	-	1,3	1,8	2,1
Svédország	5,6	5,2	5,4	5,1

forrás: Tomka Béla (2009): Európa társadalomtörténete a 20. században. 77. pp.

Svédországban az 1970-es években jelentek meg az első menekültek és vendégmunkások, majd a családegyesítések révén növekedni kezdett a külföldön születettek aránya. A bevándorlókat vonzották a magas minimálbérek, az állami szolgáltatások, azonban a svéd munkahelyek betöltéséhez magasabb képzettségre volt szükség annál, amivel a legtöbb bevándorló rendelkezett. Az alacsonyabb képzettség miatt kisebb eséllyel álltak helyt a munkahelyeken, viszont részesülhettek a jóléti állam segélyeiből. Ez azonban olyan mértékű felháborodást váltott ki a munkások soraiban, hogy a szakszervezetek nyomására a szociáldemokrata kormányok jelentősen szigorították a feltételeket, majd az évtized végére gyakorlatilag leállították a bevándorlást (Green-Pedersen – Odmalm, 2008).

Dániában 1983-ban a jobboldali kormány egyszerűsítette a családegyesítés feltételeit, növelte a bevándorlók jogait. Ennek következtében nőni kezdett a közel-keleti migránsok száma. Környezetükben azonban rövid idő alatt annyi problémát generáltak, hogy a kormány szigorította a szabályokat, az évtized második felében pedig új ügyek háttérbe szorították a bevándorlás kérdését (Green-Pedersen – Odmalm, 2008).

A skandináv államok nemzetiségi szempontból hosszú időn keresztül homogénnek számítottak. A történelmi kapcsolatokból eredő minimális keveredésen kívül csak néhány „öshonos” nemzeti közösség élt az érintett országokban. Dánia déli határa mentén kisebb számban találhatunk németeket, Norvégia, Svédország és Finnország északi területein pedig lappokat. Az egyetlen nagyobb nemzetiségi közösséget hosszú időn keresztül a finnországi svédek jelentették.

A muszlim vallású bevándorlók megjelenése alapvető változásokat eredményezett. Nyugat-Európában ez kezdetben nem okozott különösebb hatást, hiszen a gyarmatok miatt a legtöbb ország már találkozott ezzel a népcsoporttal, akár Európába érkező migránsok csoportjaival is (pl.: Hollandia – Indonézia, Franciaország – Észak-Afrika, Egyesült Királyság – Pakisztán). A

skandináv lakosság számára azonban az iszlám vallásúak érkezése merőben új korszak kezdetének számított (Lloyd, 2003; Green-Pedersen – Odalm, 2008).

A muszlim közösségek rendkívül heterogének, nem tekinthetők egységesnek, viszont sajátos, a többségitől eltérő közösségi kultúrájuknál fogva alkalmasak az ellenséggé válásra. Közösségeik ráadásul hajlamosak a bezárkózásra, az asszimiláció és elutasítása jellemző rájuk. Ráadásul a keresztény és az iszlám történelmi gyökerű ellentétei miatt Európában és Észak-Amerikában a muszlimok esetében erőteljesebben érződik a bevándorlókkal szembeni félelem és előítélet, mint más nemzetiségek és közösségek esetében (Mododd, 2003).

A pártazonosulás gyengülése és kritikus választások

A hagyományos osztályok és közösségek felbomlása, valamint az értékek megváltozása maga után vonta a szavazótáborok átalakulását. Ennek első megnyilvánulása a választási részvétel csökkenése, és a párttagság drasztikus visszaesése volt. Különösen az egyéni tagság intézményét alkalmazó dán szociáldemokratákat hagyta ott rengeteg korábbi támogató. A közvetett tagság intézményének megszüntetése pedig a svéd és norvég pártok esetében az utolsó formális kapocs felbontását jelentette. Utolsóként a svéd szociáldemokrata párt szüntette meg a közvetett tagság rendszerét 1989-ben, aminek következtében tagjainak száma 1 millióról 300 ezer fő alá zuhant (Fábián-Kovács, 2004:444). A pártok számára a költségvetési források fontosabbá váltak a tagdíjaknál. A választások téje pedig csökkent azáltal, hogy a legtöbb esetben a vesztes is részesült valamilyen kompenzációban. A pártok az állami szféra részévé váltak, elsődleges funkciójuknak immár nem a választói akarat közvetítését tekintették. Ezt a jelenséget nevezte el Katz és Mair kartellpártnak. A pártok saját sikereik foglyaivá, „áldozataivá” váltak: az általuk képviselt társadalmi csoportok egyenlő jogokhoz jutottak, megteremtették az általános jólétet, és ezáltal csökkentették saját jelentőségüket (Katz-Mair, 1995).

Az osztály profil azonban nem tűnt el teljesen, csak jóval kevésbé volt meghatározó. A norvég Munkáspárt 1957-ben a munkások szavazatainak 70, 1987-ben 53 százalékát kapta (Arter, 1999:135). Svédországban az Alford-index 2002-ben már 26 pontra csökkent (Polgár, 2008:5).

A változások az 1970-es években váltak szembeötlővé, amikor több országban is olyan kritikus választás zajlott, amely földrengésszerűen alakította át a pártrendszereket. A kritikus

választások során új pártok jelentek meg, megszűnt a korábbi szociáldemokrata dominancia (kormányzati és választási értelemben egyaránt), nőtt a választói illékonyság, új törésvonalak alakultak ki, többdimenzióssá vált a pártrendszer, amely összefüggött új radikális jobboldali pártok megjelenésével, ami megváltoztatta a pártversenyt és a pártok stratégiáit. A régió első ilyen kritikus választásra Finnországban került sor, amikor a Finn Vidék Párt 10,5 százalékot ért el alig négy évvel alapítását követően. Az ismertebb és klasszikus példát minden bizonnyal az 1973-as dán választás jelenti. A parlamenti pártok száma az előző választáshoz képest megduplázódott, a második helyen pedig a néhány hónappal korábban alakult Haladás párt végzett közel 16 százalékos eredménnyel.

A szervezeti átalakulás következtében a szervezeti mobilizációt a kognitív mobilizáció váltotta fel a kampányok során, aminek hatására nőtt a szavazatingadozás. Az új kampánytechnikák kialakítását és alkalmazását a megváltozott kommunikációs eszközök is szükségessé tették. A tömegkommunikáció új csatornái kiemelték a választókat a korábbi tömegpárti környezetből, ami megkívánta a pártok alkalmazkodását. Kezdetben csak a blokkokon belül vándoroltak a szavazók, majd új pártok felé orientálódtak. Az új pártok megjelenése összefüggött az Inglehart által leírt materiális-posztmateriális törésvonal kialakulásával, a centrum-periféria törésvonal újjászületésével, a moralitással kapcsolatos törésvonal újbóli megjelenésével, valamint a megváltozott külpolitikai körülményekkel. A felsorolt folyamatok végül drasztikusan felszínre hozták a változásokat (Arter, 1999).

Dánia – Haladáspártból Dán Néppárt

A Haladáspártot (*Fremskridtspartiet*, FP²) megjelenésétől kezdve a dán pártrendszer jobbszélére sorolták, annak ellenére, hogy semmilyen kapcsolatot sem ápol a két világháború közötti szélsőjobbal, sőt határozottan elzárkózott attól. A Dán Nemzetiszocialista Munkáspárt (*Danmarks Nationalsozialistiske Arbejder Parti* – DNSAP) legjobb eredményét 1943-ban érte el, a német megszállás árnyékában tartott választáson is mindössze a szavazatok 2,1 százalékát kapta. Tagsága a '30-as években 4 ezer fő körül mozgott, a megszállás idején elérte a 19 ezer főt (Ignazi, 2003). A dán szélsőjobb Nyugat-Európa más országaihoz hasonlóan diszkreditálódott, marginális szereplővé vált. Így Gilstrup pártja teljesen más alapokon és célok mentén szerveződött meg, mint a '30-as évek mozgalma.

A dán Haladáspárt sikere összekapcsolódott vezetőjének személyével, Mogens Glistruppal. Az adójogra szakosodott sikeres ügyvéd 1971-ben egy 118 másodperces televíziós interjúban tömören összefoglalta, hogy miért nem hajlandó adót fizetni és mindenkit arra buzdított, hogy hasonlóan cselekedjen. Ebben az interjúban az adófizetést megtagadókat a német megszállás idején vasúti síneket felrobbantó ellenállókhoz hasonlította (Arter, 1999; Ignazi, 2003).

A modern tömegkommunikáció nélkül így elképzelhetetlen lett volna Glistrup pártjának sikere. A rövid, provokatív nyilatkozat olyan mértékű ismertséget szerzett számára, hogy 1972-ben bejelentkezett a konzervatívoknál, hogy szeretne a jelöltjüként indulni a következő évi választáson. Miután visszautasították saját pártot alapított, ami minimális szervezettséggel, politikai tapasztalat és kapcsolatok nélkül, a médiára támaszkodva kampányolt és ért el 15,9 százalékot a '73-as választáson. Programja rendkívül egyszerű volt, Glistrup saját kezűleg írta, abban az adózás mellett az állami szabályozásokra és a politikai elit bírálataira koncentrált. A Haladáspárt pont akkor lépett a politikai arénába, amikor a hagyományos pártkötődések mind a jobb-, mind a baloldalon fellazultak. (Kitschelt-McGann, 1995; Ignazi, 2003).

A Haladáspárt felborította a politikai mező addigi egyensúlyát, kibővítette az ideológiai és politikai teret, és szembefordult a tradicionális politikai keretekkel, a fennálló pártstruktúrával (Fábián-Kovács, 2004). Glistrup új témái, radikális, ugyanakkor egyszerű nyelvezte, valamint párt- és elitellenessége egyfelől megalapozta a párt robbanásszerű sikerét, másrészt a

² A dán Haladáspártot többféle rövidítése is él a szakirodalomban. Előfordul FP, FRP, FPD és FRPD jelölés is. Dolgozatomban az FP rövidítéssel illetem a dán, és FrP rövidítéssel a norvég Haladás Pártot.

párt arculatát illetően indokoltta tette a „radikális” és „populista” jelzők használatát (Polgár, 2011a).

Glistrup olyan mértékben utasította el a fennálló politikai rendszert, hogy nem volt hajlandó szervezett kereteket adni pártjának, amely egyéni tagságra épült, és az elnökség valamint az egyszerű párttagok között szinte semmilyen köztes intézmény nem létezett. A politikai elitet megvetette és pártja anti-establishment jellegét hangsúlyozva nem kívánt kormányzásra képes pártot vezetni. Glistrup ugyanakkor azért is részesítette előnyben a laza szervezeti formát, mert így akaratát könnyedén érvényesíthette, a szervezet pedig személye és nem pozíciója miatt követte. Személye központi szerepét ennek ellenére az elnöki tisztség betöltése mellett jól érzékeltette, hogy életfogytig tartó elnökségi tagságot kapott (Ignazi, 2003; Polgár, 2011a). Az FP nem tudta megtartani 1973-as szavazótáborát. A párt frakciója amatőr politikusokból állt, akik továbbra is az adókra, a bürokráciára és az állami szabályozás kérdéseire koncentrálnak dolgoztak a *Folketingben*. Mindez azt eredményezte, hogy a Haladás Párt támogatottsága gyorsan erodálódott, amit Glistrup és csapata képtelen volt megállítani.

Glistrupot 1984-ben adócsalás miatt letöltendő börtönbüntetésre ítélték, aminek ideje alatt kicsúszott kezéből pártja irányítása, ráadásul ahogy ez a harmadik táblázat adatai alapján is látható, a Haladáspárt ezt az eseményt a szavazatok szempontjából is megszenvedte. Az új elnök Pia Kjaersgaard modern, hatékony pártszervezet kiépítésébe kezdett, erősítette a jobboldali pártokhoz fűződő kapcsolatokat, ami a kormányzati részvétel feltételét jelentette. E mellett vezetésével a párt új témákat fedezett fel, a közbiztonság problémáit és a bevándorlók egyre növekvő számát. A bevándorlás ügyének felkarolására több ok is motiválta a pártot. Az egyik az 1983-as liberális bevándorlás törvény elfogadása volt, amely rövid időre a politikai viták fókuszába helyezte a migráció kérdését. A másikat fő ok pedig a francia Nemzeti Front 1980-as évek elején folytatott, a bevándorlásra és az identitásra építő sikeres kampányai voltak. 1987 és 1988 kampányaiban az adózás mellett már a bevándorlás is központi szerepet töltött be (Rydgren, 2006; Green-Pedersen – Odum, 2008). A '80-as évek végén a Haladáspárt támogatottsága hosszú trendet megtörve ismét emelkedni kezdett.

3. Táblázat. A Haladás Párt választási eredményei a *Folketing*-választásokon

Választás éve	Szavazatok száma	Leadott szavazatok százaléka	Mandátumok száma
1973	485.289	15,9 %	28
1975	414.219	13,6 %	24
1977	453.792	14,6 %	26
1979	349.243	11,0 %	20
1981	278.383	8,9 %	16
1984	120.461	3,6 %	6
1987	160.461	4,8 %	9
1988	298.132	9,0 %	16
1990	208.484	6,4 %	12
1994	214.057	6,4 %	12
1998	82. 437	2,4 %	4
2001	19. 340	0,6 %	0

Forrás:

http://www.ft.dk/Demokrati/Valg%20og%20afstemninger/Folketingsvalg/~media/Pdf_materiale/Pdf_publicationer/Informationsark/Tal%20og%20fakta/Valg_og_tendenser.ashx

1989-ben a jobboldali kormány tagjai haladáspárti képviselőkkel is egyeztettek a költségvetési vita során, ami azt jelentette, hogy Kjaersgaard stratégiája meghozta első sikerét. A párt elfogadottá, legitim szereplővé vált, és kilépett abból a karanténból, amelyben alakulása óta volt (Ignazi, 2003).

Kjaersgaard lépéseit a politikába visszatérő Glistrup árulásként értelmezte. Miután a pártelnököt nem tudta megbuktatni távozott a pártból. Kísérletei viszont rendre kudarcot vallottak, és az FP-ben maradt hívein keresztül továbbra is befolyással bírt a Haladáspárt politikájára. 1994-ben a dán jobboldal másik két nagy pártja, a Venstre és a Konzervatív Néppárt már úgy indította kampányát, hogy a Haladáspártot nyíltan a polgári oldal részének tekintették, és felvállalták a jövőbeli (reményeik szerint kormányzati) együttműködést. Glistrup hívei azonban megállították ezt a közeledést, és több kérdésben is olyan vállalhatatlan kijelentéseket tettek, amelyek miatt a másik két jobboldali párt végül megtagadta a további együttműködést a Haladáspárttal (Ignazi, 2003).

1995-ben Kjaersgaard három parlamenti képviselő élén elhagyta a Haladáspártot, és megalapította a Dán Néppártot (*Dansk Folkeparti, DF*). A DF a várakozásokkal ellentétben nem az FP korábbi években tapasztalt pragmatikus és mérsékelt vonalát folytatta, hanem agresszív nacionalista retorikájával gyorsan a dán közélet főszereplőjévé vált. Kjaersgaard remek érzékkel összekapcsolta a nacionalizmust, a bevándorlás-ellenességet, az anti-establishment attitűdöt és az euroszkepticizmust. A dán állampolgárok jelentős része sosem szimpatizált az európai integráció folyamatával. Az európai parlamenti választásokon rendre mandátumokat szereztek különböző euroszkeptikus szervezetek, amelyek viszont nem a nacionalizmuson keresztül közelítettek a kérdéshez. A Dán Néppárt ebből a szempontból is radikális változást hajtott végre az északi ország politikai életében. A párt célja egyértelműen a korábbi szociáldemokrata szavazók elhódítása, és a kormányzati politika befolyásolását lehetővé tevő választási eredmények elérése vált. A DF védelmébe vette a jóléti államot, szolgáltatásaiból azonban csak a dánokat kívánja részesíteni (Ignazi, 2003; Rydgren, 2006; Polgár 2011a).

Az 1998-as parlamenti és az 1999-es európai parlamenti választásokon a DF legyőzte a Haladáspártot. A '90-es évek második felében a bevándorlás és a közbiztonság vált a dán politika legfőbb témájává, ez pedig kedvezett a Dán Néppárt számára. Ezt érzékelve a Haladáspárt is bevándorlás-ellenes retorikát kezdett alkalmazni, azonban elkésett. Ráadásul az FP politikusai kísérletet tettek a néppártiak túlharsogására, aminek következtében olyan képet alakítottak ki, hogy nem a DF áll a dán politika jobb szélén, hanem a Haladáspárt, amellyel szemben a DF vállalható keretek között beszél a problémáról (Ignazi, 2003; Rydgren, 2006). Glistrup és a köré tartozó képviselők némelyike korábban, már a '70-es és '80-as években is tett, nem egyszer rasszista kijelentéseket, ezek azonban korábban nem álltak össze egységes kommunikációs üzenetté. Itt kell azonban megjegyezni, hogy a Haladáspárt gazdasági, míg a Dán Néppárt identitás alapon bírálta bevándorlást (Rydgren, 2006). A Dán Néppárt azért is kerekedhetett felül a Haladáspárton, mert Glistrup börtönben töltött éveivel és szalonképtelen stílusával szemben Kjaersgaard hitelesebbnek tűnt a szavazók számára (Givens, 2005:145).

A bevándorlás ügye azért is válhatott a '90-es évek végén a dán politika első számú kérdésévé, mert az 1998-as választási vereség után Anders Fogh Rasmussen, a Venstre új elnöke úgy látta, ez az a terület, amelyen le lehet győzni a szociáldemokratákat a következő választáson. Jól érzékelte, hogy ez egy olyan kérdés, ami a Szociáldemokrata Párt szavazótáborát, sőt parlamenti frakcióját is megosztja. A kialakuló vitában a szociáldemokrata vezetők védelmükbe vették a multikulturális modellt, miközben a pártban és a szövetséges

szakszervezetek soraiban is komoly ellenérzések léteztek azzal kapcsolatban. Ez vezetett oda, hogy a párt egyik tapasztalt politikusa, Mogens Camre, aki több cikluson keresztül volt a *Folketing*, illetve az Európai Parlament tagja, 1999-ben a szociáldemokrata vezetők bevándorlás-politikája miatt átlépett a Dán Néppártba. Ez az esemény komoly sikert jelentett a DF-nek (Rydgren, 2006; Green-Pedersen – Odsmalm, 2008).

A Dán Néppárt a 2001-es választásra így fokozatosan kilépett a politikai karanténból. Kjaersgaard ekkorra megszakította a dán értelmiségiek által alapított bevándorlás-ellenes Dán Szövetséggel fenntartott kapcsolatokat. A szervezet még 1987-ben alakult a dán kultúra, nyelv és életmód védelmének céljával. Nyíltan támogatta a Dán Néppártot, a párt parlamenti frakciójának két képviselője korábban a Szövetség tagja volt. Ennek ellenére Kjaersgaard számára egy idő után kínossá vált az agresszív és radikális szervezet támogatása, ma már nyíltan elhatárolódik attól. Az elfogadott szereplővé válás szempontjából mégis egy újságcikk jelentette talán a legfontosabb állomást. 1999-ben Anders Fogh Rasmussen Venstre-elnök cikket írt a Dán Néppárt lapjába, a *Dansk Folkeblad*-ba, amiben együttműködést kínált a radikálisok számára (Rydgren, 2006).

Daniel Skidmore-Hess szerint a Haladáspárt neoliberais populizmusával szemben, amely gazdasági alapú volt, a Dán Néppárt politikája neo-nacionalista populizmusként határozható meg, amely az identitással összefüggő kérdésekre épít, a „Dánia a dánoké” jelszó mentén azt ígéri szavazóinak, hogy fenntartja a „dán idillt” (Skidmore-Hess, 2003). Kjaersgaard egy olyan Dániát szeretne, ami dán. Egy olyan országot, ahol a kertekben a dán zászló leng, és a gyerekek születésnapjára is dán zászlót tűznek. Egy olyan Dániát, amit nem Brüsszelből irányítanak, és ahol természetes, hogy koronával fizetnek és nem euróval, ahol az emberek szökek, mint ő, és keresztények, nem pedig muszlimok (Hasselberg, 2002a:154).

A 2001-es választás kampánya minden szempontból kedvezett a Dán Néppártnak. A két nagy párt, a Szociáldemokrata Párt és a Venstre gazdasági programja közeledett egymáshoz, így depolitizálták a területet (Rydgren, 2006). Az elemzők ennek ellenére arra számítottak, hogy gazdasági kérdések uralják majd a 2001-es kampányt. Várakozásaikkal ellentétben a két blokk vezető pártja a bevándorlás témakörében csapott össze, ami kedvezett a Dán Néppártnak, amely olyan hangnemet is megüthetett a témában, amit a Venstre már nem engedhetett meg magának, ugyanakkor ott volt a Haladáspárt, amely még a DF-nél is szélsőségesebb álláspontra helyezkedett. A dán értelmiséget sokkolta a kampány hangneme, a dán társadalom azonban rendkívül zárt és bizalmatlan az idegenekkel szemben. Ennek megfelelően nem az a baloldali kormánypártok által is hangoztatott vélemény vált

dominánssá, amely szerint az alacsony születésszámok miatt szükség van a bevándorlókra, hanem a Dán Néppárt üzenete, amely azt hirdette, hogy a jóléti államot fenn kell tartani, de a szolgáltatásokból csak a dánokat szabad részesíteni (Skidmore-Hess, 2003).

A Dán Néppártot erősítette a 2000-ben tartott népszavazás, ahol a DF vezette euro-ellenes erők többségbe kerültek. Ez jelentette a párt első nemzetközileg ismertté vált sikerét. 2001. szeptember 11. fokozta a muszlim bevándorlókkal szembeni bizalmatlanságot és előítéletet, így szintén hozzájárult ahhoz, hogy a párt jó eredményt érjen el a novemberi választáson (Skidmore-Hess, 2003; Givens, 2005).

2001 újabb mérföldkőnek számít a dán politikában. A szociáldemokraták először szorultak második helyre a második világháború óta. A győztes liberális Venstre a Konzervatív Néppárttal kötött koalíciót. A korábbi instabil kormányokkal szemben a kormányzó liberális-konzervatív koalíciót azóta a Dán Néppárt nyíltan, folyamatosan sok esetben szinte automatikusan támogatja. „Kvázi kormánypártként” stabil környezetet teremtett a kisebbségi kormány számára, miközben nem kell osztoznia a kormányzati felelősségben (Polgár, 2011a:7-8).

Cserébe viszont a liberális-konzervatív kormányok megvalósították a DF bevándorlással kapcsolatos programjait. Már az első Rasmussen-kormányban kinevezésre került bevándorlás-, és integrációs ügyi miniszter, aki azt a feladatot kapta, hogy szigorítsa a családegyesítésre, letelepedésre és az állampolgárság megszerzésére vonatkozó jogszabályokat. E mellett a dán kormány kijelentette, hogy célja a bevándorlók gazdasági és kulturális integrációja (Skidmore-Hess, 2003). Itt kell megemlíteni, hogy a megváltozott körülményekhez igyekezett alkalmazkodni a Venstre is, azonban a kérdés kapcsán soha nem léphetett át olyan határokat, amiket a Dán Néppárt igen. Így jelentősen hozzájárult ahhoz, hogy a korábbi elosztás-alapú politikai dimenziót az ezredfordulóra az érték-, és identitás-alapú dimenzió váltsa fel. Erre jó elemzési lehetőséget kínálnak a Venstre pártprogramjaiban felfedezhető hangsúlyváltozások. Christoffer Green-Pedersen és Pontus Odmalm arra az eredményre jutott ezzel kapcsolatban, hogy 1995-ben a liberális párt programja még a bevándorlók kapcsán a migránsokat megillető jogokat tárgyalta, míg 2006-ban azt emelte ki, hogy a bevándorlótól mit kell megkövetelni a kultúra és a gazdaság területén (Green-Pedersen – Odmalm, 2008:373). Ez véleményem szerint egyszerre jelképezi a DF dán közéletre gyakorolt befolyását, az ügy központi kérdéssé válását és azt, hogy a mainstream pártok reagálnak a DF előretörésére.

Rasmussen miniszterelnök már a 2001-es választás előtt nyíltan hirdette, hogy egy liberális-konzervatív összetételű, és a Dán Néppárt külső támogatásával működő kormányt szeretne vezetni (Givens, 2005). Ez a modell olyan sikeresen működött, hogy ma sok más radikális jobboldali párt példaképként tekint a DF-re. 2010-ben hasonló összetételű koalíció alakult Hollandiában, a norvég, svéd és finn radikálisok pedig a DF mintájára a mérleg nyelve és a „kvázi kormánypárt” szerepét kívánják elérni.

A Dán Néppárt sikerének titka, hogy sikeresen és hitelesen ötvözte a baloldali gazdaságpolitikát a bevándorlás-ellenességgel és a tradicionális-konzervatív értékrenddel. A DF határozottan szakított elődje gazdaságpolitikájával és a jóléti állam szolgáltatásainak védelme mellett érvel, amelyből viszont csak a dánokat kívánja részesíteni. Kulturális kérdések és értékrend tekintetében viszont egyértelműen a dán politika jobb szélén helyezkedik el. A DF ilyen jellegű pozicionálásával a korábbi osztályalapú identitást elvesztő szociáldemokrata szavazókat kívánja megszólítani. A stratégia sikerét mutatja, hogy a DF szavazótáborában a hagyományos munkásosztály aránya meghaladja a szociáldemokraták hasonló mutatóját. Ma arányait tekintve a DF szavazótábora a legöregebb, a legalacsonyabb képzettségű a dán pártok közül. Szavazói az átlagosnál alacsonyabb jövedelműek, csak felszínesen érdeklődnek a politika iránt, azonban a bevándorlókkal és a renddel kapcsolatos attitűdjeik felülírnak minden más információt. A bevándorlást, mint ügyet pedig a Dán Néppárt birtokolja (Polgár, 2011a). Kjaersgaard szülei egyszerű emberek voltak. Apja festékkereskedő, anyja háztartásbeli. A politikusnő ennek megfelelően tudja, hogyan kell beszélni a választókhoz, mit akarnak hallani a politikusoktól az egyszerű dán emberek (Hasselberg, 2002a).

A Haladáspárt szavazótábora kezdetben rendkívül heterogén volt, amelyben viszonylag nehezen lehetett domináns csoportot, vagy csoportokat elkülöníteni. Annyit azonban a kutatások ki tudtak mutatni, hogy elsősorban az idősebb és önálló foglalkozású szavazók körében számított felülreprezentáltnak (Givens, 2005). A változást a '80-as évek hozták el, amikor az új pártvezetés meghirdette a bevándorlók kizárását a jóléti állam szolgáltatásaiból. A jóléti sovinizmus vonzotta a munkásokat, a '88-as választáson már a párt szavazótáborának felét a munkások tették ki (Skidmore-Hess, 2003). A Dán Néppárt szavazói többnyire alulképzettek, sok közöttük a munkás, a politikai cinizmus mellett az anti-establishment attitűd jellemző rájuk (Ignazi, 2003; Givens, 2005). A többi nyugat-európai radikális jobboldali párthoz hasonlóan a szavazótáborban döntő többséget alkotnak a férfiak, azonban a DF sok országgal ellentétben nem a fiatalabb, hanem az idősebb korosztályok tagjai körében

népszerű. 2007-ben a DF szavazóinak mindössze nyolcada volt 29 év alatti, míg egyharmaduk nyugdíjas (Polgár, 2011a:6). A párt támogatottsága magasabb az ország déli területein és a kisebb településeken, míg a bevándorlók által nagyobb arányban lakott fővárosban alacsonyabb (Skidmore-Hess, 2003).

A DF elutasítja az EU bővítést, különösen olyan államokkal, amelyek „kívül állnak az európai kultúrkörön”. Ez a kitétel elsősorban Törökországra vonatkozik, a DF számára ugyanis a muszlim bevándorlók, és úgy általánosságban is a muszlim világ jelenti a fő ellenségképet. Kjaersgaard és pártja muszlimok törvényeiben és viselkedésében mindannak a tagadását látja, ami az európai kultúra alapjait jelenti (Hasselberg, 2002a; Polgár, 2011a). Kjaersgaard még a Haladás Párt elnökeként, a ’80-as évek egyik kampánya során jelentette ki, hogy amíg Dániában léteznek magas adók és muszlim bevándorlók, addig van mi ellen küzdeni, és nem hagyja el a politikát (Arter, 1999:104-105). Ennek ellenére a DF kerüli az együttműködés azon pártok többségével, amelyeket szintén a radikális jobboldalhoz sorol a szakirodalom. Kjaersgaard még a Haladáspárt elnökeként visszautasította Jean-Marie Le Pen együttműködési ajánlatait, és a párt az Európai Parlamentben sem csatlakozott az 1989-ben alakult radikális frakcióhoz (Ignazi, 2003).

4. Táblázat. A Dán Néppárt eredményei a *Folketing*-választásokon

Választás éve	Szavazatok száma	Leadott szavazatok százaléka	Mandátumok száma
1998	252. 429	7,4 %	13
2001	413. 987	12,0 %	22
2005	444. 947	13,3 %	24
2007	479. 532	13,9 %	25

Forrás:

http://www.ft.dk/Demokrati/Valg%20og%20afstemninger/Folketingsvalg/~media/Pdf_materiale/Pdf_publicationer/Informationsark/Tal%20og%20fakta/Valg_og_tendenser.ashx

A Dán Néppárt stratégiájának sikerét jelzi, hogy eddig minden választáson, amelyen részt vett jobb eredményt ért el, mint az azt megelőzőn (bővebben lásd az ötödik táblázatban). A 2007-ben rendezett parlamenti választáson közel 480 ezer szavazatot kapott, aminek eredményeképpen 25 mandátumot szerzett a 179 fős dán parlamentben (Kosiara-Pedersen, 2008).

Itt kívánom még megemlíteni, hogy Anders Fogh Rasmussen sok kritikát kapott, amiért nyíltan együttműködik a Dán Néppárttal, mégsem vált nemkívánatos személlyé sem Brüsszelben, sem Washingtonban. 2009-ben a NATO főtitkára lett.

A két kormányzó párt és a Dán Néppárt között az utóbbi 10 év során kialakult együttműködés kiállta a próbát. A felek már arra vonatkozó utalásokat is tettek, hogy a következő választás után akár formálisan is koalícióra lépnek, amennyiben erre lehetőségük nyílik, és meg lesz rá az akarat mindhárom párt esetében (Polgár, 2011a).

Norvégia – a Haladás Párt diadalmenete

Dániához hasonlóan Norvégiában is csak kis létszámú, a német megszállásig marginális szélsőjobboldali szervezetek léteztek a két világháború közötti időszakban. 1933-ban alakult a Nemzeti Unió (*Nasjonal Samling* – NS), ami néhány ezer fős tagsággal rendelkezett és legjobb eredményét az 1936-os választáson érte el, 1,8 százalékot. A német megszállás alatt a taglétszám 50 ezer főre emelkedett. Quisling bábkormányja olyan mély és negatív emlékeket hagyott a norvégokban, hogy csak a '70-es években nyílt egyáltalán lehetőség arra, hogy a konzervatívoktól jobbra elhelyezkedő párt érdemi választási eredményt érhesen el (Ignazi, 2003).

Glistrup Haladáspártjának 1973-as sikere igen élénken felkeltette a norvég Anders Lange figyelmét. A 69 éves, korábban konzervatív párttag kutyatenyésztő kezdetben a kutyatenyésztők hírlevelein keresztül népszerűsítette politikai nézeteit, majd 1962-ben saját lapot alapított, melyben rendszeresen hirdette adó- és bürokrácia-ellenes nézeteit. 1960-as évek során pártalapítással is próbálkozott, amely kísérlete kudarcba fulladt. A dániai események hatására azonban úgy érezte, elérkezett az idő, hogy ismét pártot alapítson és véleményét szélesebb nyilvánosság előtt ismertesse. Az osloei Saga moziban összegyűlő mintegy 1000 szimpatizáns előtt jelentette be, hogy pártot alapít, amelynek az „Anders Lange Pártja az adók, járulékok és az állami beavatkozások erőteljes csökkentéséért” nevet adta. A rendezvényt az újságok arra sem tartották érdemesnek, hogy az egymondatos hírek között szerepeltessék, hamarosan azonban a párt berobbant a norvég politikába (Betz, 1994; Arter, 1999; Polgár, 2011b).

Lange úgy vélte, hogy a hagyományos pártok felett eljárt az idő, szervezetük és az általuk képviselt érdekek, ügyek és konfliktusok nem felelnek a kor igényeinek. Ezért egy olyan mozgalom indítását hirdette meg az osloei moziban, amely véleménye szerint modern, és az aktuális problémákra, kihívásokra kíván választ adni. Lange szervezete Glistruppal ellentétben nem csupán az adókat, hanem a jóléti állam alapjait támadta. Kétségbe vonta a bürokrácia szerepét és a jóléti állam szolgáltatásainak szükségességét, ami radikális szakítást jelentett a kor politikai stílusával, valamint a norvég politika megszokott napirendjével (Arter, 1999; Polgár, 2011b).

Az 1973-as norvég választás azért számított különlegesnek, és egy korszak lezárulásának, mert hosszú idő után új alternatívákat képviselő pártok jelentek meg a hagyományos történelmi pártok mellett, vagy pontosabban azokkal szemben. Az EGK-ellenes, a

szociáldemokratákat a nagytőkésekkel árulóként kiegyező politikusok gyülekezeteként feltüntető Szocialista Választási Szövetség (SV) mellett színre lépett Lange sok tekintetben bizarr, népies pártja. Anders Lange Pártja igen egyszerű programmal jelentkezett. Lange kézbe vett egy lapot, az egyik oldalára felírt 10 dolgot, amit szeretne megszüntetni, a másik oldalára pedig 10 célt, amit szeretne elérni. A televízió segítségével egyszerű nyelven megfogalmazott, anekdotákkal körített üzeneti széles társadalmi rétegekhez eljuthattak. Ennek nagy szerepe volt abban, hogy a választáson végül 5 százalékos eredményt ért el, és pártja 4 mandátumot szerzett a *Stortingban* (Arter, 1999; Ignazi, 2003).

A norvég radikális jobb története és a párt fejlődése több ponton megegyezik a dániai eseményekkel. Anders Lange adóellenes pártja a dán Haladáspárthoz hasonlóan 1973-ban szerzett parlamenti képviselőt. Lange Glistruphoz hasonlóan a konzervatívoktól távolodott el, miután a '60-as évek végén kormányra kerülő jobboldali blokk pártjai képtelenek voltak szakítani a szociáldemokraták szemléletmódjával és fő közpolitikai irányvonalaival. Az erős anti-establishment attitűd jegyében elutasította a modern pártszervezet kiépítését, és kampányaiban a modern tömegkommunikáció csatornáira, elsősorban a televízióra támaszkodott. A dán párthoz hasonlóan itt is viták folytak a párt szervezetéről és hosszabb távú céljairól (Kitschelt-McGann, 1995).

Lange azonban nem élvezhette sokáig politikai sikerét, a választást követő évben elhunyt. Halála váratlanul érte a személy köré szerveződött politikai csoportot, ahol azonnal kitört az örökösödési háború. Ekkor tűnt fel az akkor mindössze 29 éves Carl Ivar Hagen, aki pártfogója halála után megörökölte a pártelnöki széket, azonban ambiciózus és merész terveit a tagság többsége nem támogatta, és végül távozásra kényszerült. Az 1977-es választáson Lange egykori mozgalma és Hagen új pártja sem szerzett mandátumot. Ezt követően a két szervezet kiegyezett egymással és Hagen visszatért az elnöki székbe. Jól működő szervezeti hálót épített a párt mögé, új témák programba emelésével véget vetett a single-issue képnek, és a dán minta alapján Haladás Pártra (*Fremskrittspartiet*, FrP) változtatta a mozgalom nevét, amit már 1981-ben visszavezetett a parlamentbe (Polgár, 2011b).

Hagen Londonban végezte egyetemi tanulmányait marketing szakon, ami kiváló alapot biztosított számára. Pártja a '80-as évek végén kezdte meg látványos felemelkedését, amit elsősorban annak köszönhet, hogy Hagen jó érzékkel ismerte fel, hogy a választók aktuálisan mit szerettek volna hallani politikusaitól, üzeneteit pedig megfelelő csomagolásban tudta tálalni (Hasselberg, 2002b).

Az 1980-as évek során jelentősen nőtt a Norvégiába érkező bevándorlók száma. Az 1987-es helyhatósági választáson az FrP volt az egyetlen párt, amely kampányába emelte a bevándorlás ügyét. Ez a merész lépés azonban komoly sikert hozott a Haladás Párt számára, így egyértelművé vált, hogy az 1989-es parlamenti választáson is ezt a stratégiát követték. A siker ezúttal sem maradt el, az előző választáshoz képest közel négyszeresére növekedett a párt szavazótábor és 13 százalékos eredményt ért el.

5. Táblázat. A Haladás Párt eredményei a *Storting*-választásokon

Választás éve	Szavazatok száma	Leadott szavazatok százaléka	Mandátumok száma
1973 ³	107.784	5,0 %	4
1977	43.351	1,9 %	0
1981	109.564	4,5 %	4
1985	96.797	3,7 %	2
1989	330.641	13,0 %	22
1993	151.675	6,3 %	10
1997	395.376	15,3 %	25
2001	369.236	14,6 %	26
2005	581.896	22,1 %	38
2009	614.717	22,9 %	41

Forrás: <http://www.ssb.no/stortingsvalg/>

Bár támogatottsága 1993-ban visszaesett⁴, a konzervatívoktól markánsan megkülönböztethető profijával stabilizálta pozícióját a politikai mező jobb szélén. 1997-ben már 15 százalék felett szerepelt, és ettől kezdve a norvég politika kikerülhetetlen szereplőjévé vált. E pozíció eddig arra volt elegendő, hogy a polgári pártok kormányzása idején befolyásoljon egyes közpolitikai döntéseket. Bár több esetben bizonyította kompromisszumkészségét, a többi párt egyelőre elzárkózik a nyílt és szoros együttműködéstől, elsősorban a stílusbeli különbségekre, és az FrP bevándorlás kérdésében elfoglalt álláspontjára hivatkozva. A kisebbségi jobboldali kormányok több esetben is a Haladás Párt támogatására szorultak. Hosszú ideig azonban nem

³ Még Anders Lange Pártjaként elért eredmény.

⁴ A visszaesés elsődleges oka az volt, hogy a pártvezetés nem foglalt egyértelműen állást az 1994-ben esedékes EU-csatlakozásról szóló második népszavazás kérdésében (Polgár, 2011b).

kezelték valódi partnerként a párt vezetőit, ami mélyen sértette Hagent, továbbá a pártelnök a kritikus és népszerűtlen intézkedések esetében ritkán állt az aktuális kormány mellé. Ennek következtében 1986-ban és 2000-ben is megbukott a jobboldali kormány, akárcsak az 1995-ös rövid életű osloi, helyi szintű konzervatív – haladás párti koalíció. Ezért a jobboldal pártjai továbbra is igen bizalmatlanok az FrP irányába (Iganzi, 2003; Polgár, 2011b).

A legutóbbi két választáson azonban az FrP egyértelműen a második legerősebb norvég párttá vált, így részvétele, vagy legalábbis határozott és egyértelmű támogatása nélkül ma elképzelhetetlen egy jobboldali kormány alakulása. Önkormányzati szinten már évek óta léteznek sikeresen működő haladás párti és konzervatív koalíciók, amelyek az országos szövetség előkészítői lehetnek a jövőben (Polgár, 2011b).

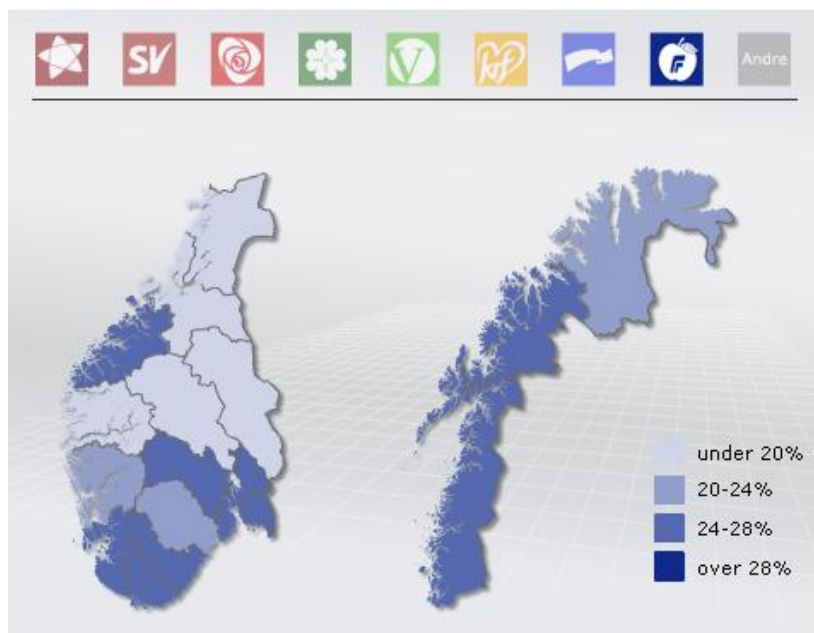
A Haladás Párt központi témája továbbra is az állami beavatkozás ellenzése. Ennek megfelelően csökkentené az adókat és a bürokrácia méretét. A jóléti állam szolgáltatásait azonban továbbra is fenntartaná az olajbevételek tartalékaiból történő átcsoportosításokkal biztosítva azok létét, sőt még javítaná is színvonalukat. A '90-es évek során az egészségügyi és a nyugdíjasokat illető szolgáltatások, valamint juttatások kerültek a párt fókuszába. A szociális ügyek felkarolásával a párt elsősorban az idősebb és a munkás szavazók megszólítására tett kísérletet, amely csoportok körében korábban alulreprezentált volt (Ignazi, 2003; Kestilä-Söderlund, 2007; Polgár, 2011b).

A '80-as évek második felétől egyre markánsabban jelenik meg a párt retorikájában a bevándorlók ügye. A párt következetesen hirdeti, hogy korlátozni kellene a Norvégiába irányuló bevándorlást, különös tekintettel a nem Európából származó menekültekre. A Dán Néppárthoz hasonlóan a kérdés kulturális színezetet is kap, ugyanis mind Hagen, mind utóda, Siv Jensen az európai kultúra fenyegetőit látja a muszlim vallás követőiben (Polgár, 2011b).

A téma megtalálása óta az FrP úgy tudta megőrizni az ügy birtoklását, továbbá napirenden tartását, hogy az 1990-es évek elején megváltoztatta a téma megítélésnek dimenzióját. A '80-as évek során a migráció szociális hatásainak negatív kontextusba helyezésével kampányolt, a '90-es évek során viszont már a kulturálisan egységes társadalom védelmére hivatkozva támadta az ország bevándorlás-politikáját (Kestilä-Söderlund, 2007).

A bevándorlás-ellenesség nem áll olyan mértékben a párt programjának középpontjában, mint a Dán Néppárt esetében, azonban ennek ellenére az egyik fő szavazatszerző elemnek tekinthető. A 2005-ös választásokat követően egy fiatal nő újságírói kérdésre kifejtette, azért szavazott az FrP-re, mert nem szeretné, ha több bevándorló érkezne Norvégiába.

A párt szavazótábor a kezdetekben nem viselt magán semmilyen sajátos jelleget, rendkívül heterogén volt. Az FrP szavazóinak összetétele ma is hasonló. A '80-as évek második felétől elkezdődő növekedés legfőbb jele, hogy jelentősen nőtt a munkások aránya. A szavazók többsége az átlagosnál fiatalabb, képzetlenebb és alacsonyabb jövedelmű férfi. Figyelemre méltó viszont, hogy a 2005-ös választáson áttörést ért el a kereszténydemokraták fellegetvárának számító dél-norvégiai településeken és a szociáldemokraták biztos hátszágának tartott észak-norvégiai területeken. Az FrP elsősorban azokat a szavazókat igyekszik összegyűjteni, akik valamilyen ügyben (pl.: bevándorlás, adók, közigazgatás, olajbevételek felhasználása, bűnözés, stb.) szemben állnak valamely már kormányzati pozícióban megfordult párttal (Polgár, 2011b).

1. Ábra. A Haladás Párt eredményei területi bontásban a 2009-es parlamenti választáson.
Forrás: electoralgeography.com

Norvégiában a hagyományos törésvonalak veszítettek súlyukból, és ezzel egyidejűleg növekedett az egyes ügyek és ideológia alapján történő szavazás jelentősége (Polgár, 2006). A Haladás Párt gazdasági témákra koncentrálnak proteszt pártként jött létre, majd programját oly módon bővítette, hogy az adott körülmények között a lehető legtöbb szavazót érhesse el. Eklektikus programja és egyes kérdésekben ellentmondásos ideológiája (pl.: bürokrácia leépítése, az állam visszaszorítása és a jóléti szolgáltatások szélesítése, emelése egyszerre) nem is tette lehetővé, hogy jól körülhatárolható szavazói csoportokra, esetleg valamely

társadalmi osztályra támaszkodjon. Ám erejét és dinamikáját éppen ez a szavazatmaximalizáló stratégia adta, ami lehetővé tette, hogy a Haladás Párt a gyakori szakadások és olykor ingadozó támogatottsága ellenére is tartósan megmaradjon a norvég pártrendszerben, és fajsúlyos politikai szereplővé váljon, amellyel a jövőben lehetséges kormánypártként is számolni kelljen.

Svédország – egy mítosz összeomlása

Svédország a szociáldemokrácia fellegvárának és toleráns, állampolgári politikai kultúra ideáltípusának számított mind lakói, mind a külvilág szemében. Ez a kép és mítosz egyetlen nap alatt megkérdőjeleződött, amikor 2010 szeptemberében a Svéd Demokraták (*Sverigedemokraterna*, SD) 5,7 százalékos eredménnyel bejutottak a parlamentbe. A Svéd Demokraták sikere azonban nem egyedülálló az ország történetében. 1991-ben a Haladás Pártok stílusát és stratégiáját követő Új Demokrácia (*Ny Demockrati*, NyD) 6 százalék feletti eredményt ért el.

Az Új Demokrácia a radikális jobboldali pártok többségétől eltérően nem egy, hanem két személyhez kötődött. A pártot két személy, Bert Karlsson vállalkozó és Ian Wachtmeister arisztokrata alapította. Az NyD alig néhány hónappal az 1991-es svéd parlamenti választás előtt alakult, amelyen óriási meglepetésre a szavazatok 6,7 százalékát kapta. A párt programja adó-, bürokrácia ellenes elemekből állt, retorikája pedig elsősorban anti-establishment jellegű volt, a bevándorlás-ellenesség jelen volt, de nem számított dominánsnak (Ignazi, 2003). A párt e mellett azt a célt is maga elé tűzte, hogy közelebb viszi az állampolgárokhoz a politikát, amit vezetői úgy tartottak elképzelhetőnek, hogy a politika legyen vicces és szórakoztató a választók számára. Ennek jegyében az Új Demokrácia 1991-es kampánya inkább hasonlított stand-up comedy fellépések sorozatára, mint hagyományos választási kampányra (Rydgren, 2002:34). Karlsson például a parlamenti pártok képviselőit „krokodil politikusoknak” nevezte, akiknek nagy szájuk mellett igen apró fülük van (Arter, 1999:106).

A parlamentbe kerülést követően viszont a bevándorlás-ellenesség vált szinte kizárólagos témává. A '80-as években megduplázódott az országban élő külföldiek száma, akik azonban még így sem haladták meg a 60 ezer főt. A párt sikereit elsősorban anti-establishment jellegének, a proteszt szavazatok begyűjtésének köszönhette. Valójában semmi különleges nem történt, csupán azok a folyamatok kerültek felszínre a pártrendszerben, amelyek a '70-es években megrengették a dán és a norvég politikát. Az NyD viszont nem vált olyan sikeressé mint dán és norvég testvérpártjai. A két alapító között kiéleződő ellentétek, a heterogén és amatőr parlamenti frakció, a konzervatívok jobbra húzódása, valamint a gyenge pártszervezet következtében a párt már az 1994-es választásra⁵ elveszítette támogatói döntő többségét. 1994-ben 1,2, 1998-ban 0,4 százalékot ért el, majd feloszlott (Ignazi, 1993).

⁵ Svédországban 1970 és 1994 között három évig tartott egy ciklus.

Az Új Demokrácia sikere előtt már történtek kísérletek a polgári oldal pártjaitól jobbra álló párt létrehozására. A svéd politikában domináns munkás-tőkés törésvonal azonban hosszú ideig kevés teret engedélyezett azon pártok számára, amelyek a kulturális és etnikai hovatartozást kísérelték meg fő témájukká tenni (Loxbo, 2010). Már 1968-ban megalakult a Svéd Haladás Párt, amely Mogens Glistrup és Anders Lange pártjaihoz hasonló programmal jelentkezett. Néhány önkormányzati képviselői hely megszerzésénél több sikert azonban nem tudott felmutatni. A '80-as évek végén aztán több új radikális párt lépett színre. Sjöbo településen a Centrupárt helyi vezetője népszavazást kezdeményezett annak érdekében, hogy a város ne fogadjon be migránsokat. Az eset után alakult meg az első, nyíltan a bevándorlás-ellenességre épülő párt Svédországban, amelyet a népszavazást kitaláló helyi centrupárti politikus hozott létre. A Sjöbo-párt jó eredményeket ért el a helyi választásokon, a település határait azonban gyakorlatilag nem tudta átlépni. Az 1991-es *Riksdag*-választáson összesen fél százalékot ért el, és többet nem is próbálkozott országos választáson (Rydgren, 2002).

1986-ban Svéd Párt (*Sverigepartiet*) néven egyesült több radikális szervezet. 1988-ban ebből a szervezetből nőtt ki a Svéd Demokraták nevet viselő párt. Hosszú ideig a svéd politika periferiáján helyezkedett el, különösebben jelentős támogatottság nélkül. Ennek ellenére a párt már néhány hónappal az alakulást követően kapcsolatba lépett a francia Nemzeti Front és a német Republikánusok vezetőivel (Rydgren, 2002). Ez a lépés viszont csak fokozta a párt körül kialakuló politikai karantén szigorúságát.

A '90-es évek alatt, illetve az ezredfordulót követő évek során a bevándorlással kapcsolatos gondolkodás terén sok minden megváltozott Svédországban, így megnyílt az esélye egy bevándorlás-ellenes párt megerősödésének. 1991 után az Új Demokrácia a politikai csaták terepére vitte a bevándorlás ügyét. Bár a párt 1994 után eltűnt a svéd közéletből, a témát ezután felkarolta a konzervatív Mérsékelt Párt (*Moderata samlingspartiet* – M), sőt egy idő után a Liberális Néppárt (*Folkpartiet liberalerna* – FPL) is. 1997-ben a Mérsékelt Párt programja először beszélt egyértelműen a bevándorlás körüli problémákról, és az integrációs törekvések bukásáról. A '90-es évek recessziója során rendkívüli mértékben megnőtt az Európán kívüli, munkanélküli bevándorlók száma Svédországban. Ennek hatására az 1998-as választás kampányában a bevándorlással kapcsolatos közpolitikai viták kiemelt fontosságúvá váltak. Valószínűleg mindez hozzájárult ahhoz, hogy a Svéd Demokraták 1998-ban „felkerültek a svéd politika térképére”, miután minden korábbinál nagyobb számban nyertek el önkormányzati képviselői helyeket a párt jelöltjei (Green-Pedersen – Odalm, 2008).

A 2002-es kampányban a liberálisok is központi kérdéssé emelték a migrációval kapcsolatos témákat, azok közül is kiemelve a nyelvoktatás ügyét. A polgári jobboldal pártjai több alkalommal is kritikával illették az ország bevándorlás-politikáját, így próbálva elkerülni annak lehetőségét, hogy az SD kisajátíthassa a bevándorlással kapcsolatos valamennyi kérdést. Ugyanez a cél motiválta a szociáldemokratákat is, akik elismerték, hogy valóban vannak hiányosságok a szabályok és azok végrehajtása kapcsán, amit a bevándorlók körében magas munkanélküliségi ráták, a bűnözési statisztikákban tapasztalható felülreprezentáltság és a gyenge iskolai eredmények mutattak (Green-Pedersen – Odmalm, 2008).

2006-ban a korábbi parlamenti választásokkal ellentétben a bevándorlás nem vált központi témává. Ennek ellenére a Svéd Demokraták mind a parlamenti, mind az önkormányzati szinten jó eredményeket értek el, a négy évvel korábbihoz képest növelni tudták szavazataik számát. A migráció és az identitás kérdéseinek központi témává válását azonban jól szimbolizálta, hogy a 2006-ban hatalomra került jobboldali kormány miniszterelnöke integrációért és nemek közötti egyenlőségért felelős minisztert nevezett ki. A svédországi viták hosszú ideig a bevándorlók munkaerő piaci felhasználásáról szóltak. Ez a lépés, valamint az, hogy a minisztert a bevándorlók oktatáson keresztül történő kulturális integrálását hangsúlyosan kezelő liberálisok adhatták azt mutatta, hogy az identitást érintő kérdések már nem tekinthetők mellékesnek a gazdasági ügyek mögött (Green-Pedersen – Odmalm, 2008).

Annak ellenére, hogy a Svéd Demokraták képviselői egyre több település önkormányzatában jelentek meg, a párt továbbra is pária szerepben maradt. A 290 helyi képviselőtestület közül 2002-ben 22-ben, míg 2006-ban már 145-ben volt jelen legalább egy SD-s képviselő. A képviselők növekvő száma azzal az eredménnyel járt, hogy több helyen is a mérleg nyelvét jelentették a jobb-, és a baloldali pártjai között. Ez a helyzet nem változtatott a párt elszigeteltségén, viszont hatással volt a helyi politikai koalíciók, és ezen keresztül a svéd települések életére (Loxbo, 2010).

Amennyiben az SD képviselője, vagy képviselői jelentették a mérleg nyelvét a helyi közgyűlésben akkor a két út állt a mainstream pártok előtt. Vagy nagykoalíciót hoztak létre, kompromisszumokat kötve, és ígéreteik egy részét feladva, vagy kisebbségben irányították az adott önkormányzatot, vállalva kudarc kockázatát. Valójában a Svéd Demokraták számára mindkét út a további növekedés lehetőségét rejtette magában. Amennyiben nagykoalíció jött létre, és a két oldal vezetője közeledett egymáshoz, akkor tér nyílt a radikálisabb vélemények számára. Ha az egyik oldal pártjai kisebbségben irányították az önkormányzatot, akkor a lassú

döntési folyamat, az elnyúló egyeztetések ellenére is előforduló kudarcok szintén a határozott és egyszerűnek tűnő megoldási javaslatokkal előálló Svéd Demokraták szavazótáborának gyarapodását eredményezték (Loxbo, 2010:300).

Ez az út, a helyi beágyazottság és támogatottság folyamatos növekedése döntő fontosságú volt az SD számára, hogy 2010-ben magabiztosan lépje át a parlamenti küszöböt. Ami viszont jelentősen eltér a dán Haladás Párt, Anders Lange pártjának és az Új Demokrácia történetétől. A felsorolt pártokban közös volt, hogy első jelentős sikereiket komolyabb szervezeti háló nélkül, nemzeti parlamenti választáson, és viszonylag rövid idővel az alapítást követően érték el. A Svéd Demokraták 2010-es sikerüket viszont tudatos építkezéssel, szervezeti hálójuk és helyi beágyazottságuk bővítésével érhették el.

A 2010-es sikerben jelentős szerepet játszott a média, valamint a rivális szereplők néhány hibája. 2007 áprilisában Mona Sahlin, a Szociáldemokrata Párt (*Socialdemokraterna* – S) elnöke televíziós vitán vett részt, amelyen ellenfele Jimmie Åkesson, az SD elnöke volt (Ellinas, 2007). Ezzel a lépéssel a szociáldemokraták egy pillanatra a Svéd Demokratákra irányították a figyelmet, és feloldották azt az elszigeteltséget, amit a parlamenti pártok a radikálisok körül teremtettek. Ennél is nagyobb hatást váltott ki véleményem szerint az, amikor a 2010-es kampányban svéd televízióadók megtagadták a párt kampányfilmjének vetítését, amelyben burkába öltözött babakocsis nők rohantak egy pénzt osztó pulthoz, miközben félrelöktek egy svéd nyugdíjas nőt. A párt üzenetét minden szempontból kiválóan közvetítő TV-spot így még nagyobb figyelmet kapott, mintha azt a televíziók szó nélkül adták volna le.

Az SD a szélesebb közvélemény számára is érzékelhető formában azt követően változott meg, hogy 2005-ben a párt ifjúsági szervezetének vezetőjét, Jimmie Åkessont választották elnökké. Åkesson mérsékelte a párt retorikáját, rendezte sorait és hatékonyabban működő pártszervezetet alakított ki. Nem titkolta, hogy példaképként tekintett a Dán Néppártra, annak stratégiáját, szervezeti életét és programját igyekezett lemásolni és a svéd viszonyokhoz igazítani.

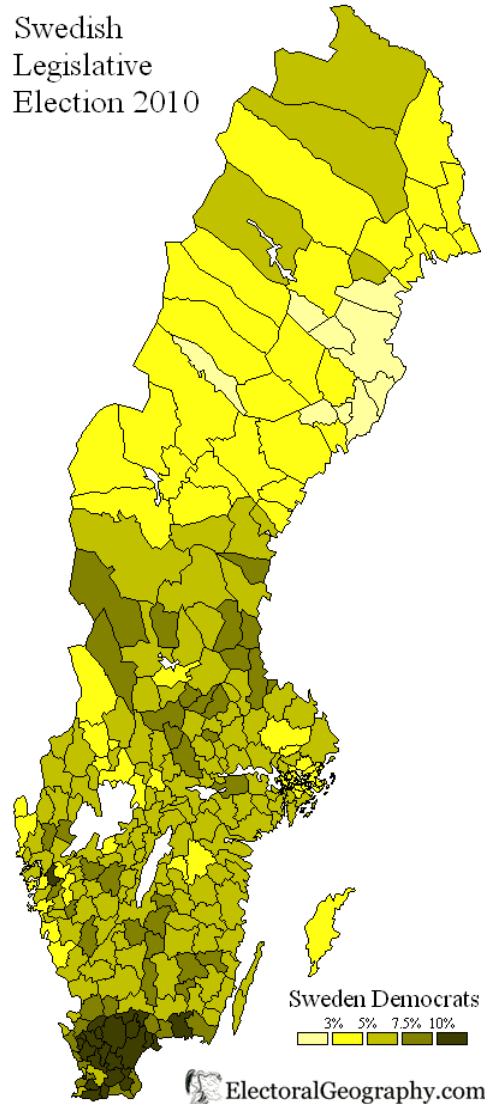
6. Táblázat. A Svéd Demokraták eredményei a *Riksdag*-választásokon

Választás éve	Szavazatok száma	Leadott szavazatok százaléka	Mandátumok száma
1988	1.188	0,01 %	0
1991	4.887	0,08 %	0
1994	13.954	0,25 %	0
1998	19.624	0,37 %	0
2002	76.300	1,14 %	0
2006	162.463	2,93 %	0
2010	339.610	5,70 %	20

Forrás: http://www.val.se/tidigare_val/val2010/valresultat/index.html

Az SD a bevándorlás-ellenességre összpontosított 2010-es kampánya során, és az ország déli területein érte el legjobb eredményét, ahol a bevándorlók többsége él. A párt eredménye azért is váltott ki élénk nemzetközi figyelmet, mert a 2006 óta kormányzó jobboldali koalíció újra megnyerte a választást, azonban nem szerzett többséget, és mivel a szociáldemokraták szövetségesei elutasították a közeledést kormánypártokhoz a Svéd Demokraták sok önkormányzati képviselőtestület után a *Riksdagban* is a mérleg nyelve szerepébe kerültek. A helyzetet Åkesson nagyszerű győzelemként értékelte. Már a választás előtt néhány nappal úgy nyilatkozott, hogy rá fogják kényszeríteni bevándorlás-politikájukat a leendő kormányra, annál az egyszerű oknál fogva, mert félni fognak, hogy amennyiben ezt nem teszik meg, akkor még többen fordulnak el tőlük, és szavaznak majd a jövőben a Svéd Demokratákra.⁶

⁶ <http://www.robert-schuman.eu/oe.php?num=658>

2. Ábra. A Svéd Demokratákra adott szavazatok területi megoszlása. Forrás: electoralgeography.com

A 2006-os választások után készült kutatások eredményei azt mutatták, hogy a Svéd Demokratákra adott szavazatok száma pozitív irányú korrelációt mutatott az adott településen élő bevándorlók arányával, a bűncselekmények számával, a férfi kékgalléros munkások arányával, valamint az alsó jövedelmi kvartilisbe esők arányával (Loxbo, 2010:307-308). Ez a szavazótábor hasonlóságokat mutat az Új Demokrácia '91-es szavazóival, akik között 43 százalék volt a munkások, és 13 százalék a munkanélküliek aránya (Ignazi, 2003).

Az Új Demokrácia 1994-es bukása, és a Svéd Demokraták 2010-es sikere arra hívja fel a figyelmet, hogy a radikális pártok vizsgálata alkalmával nem elegendő a keresleti oldalra koncentrálni, hanem a kínálati oldalt is elemezni kell. A kínálati oldal az adott párt tulajdonságait foglalja össze, a pártrendszer és a média vizsgálatával foglalkozik, a keresleti

pedig a választók igényeit, az ország társadalmi és kulturális jellemzőit tárja fel (Karácsony-Róna, 2010). Az 1990-es évek során Svédországban növekedett a munkanélküliek száma, ami különösen a fiatalok körében jelentett problémát. A teljes népesség körében 1990-ben még csak 3, 1992-ben már 5,8, 1993-ban pedig 9,9 százalékot ért el a munkanélküliek aránya. A fiatalok körében még súlyosabb volt a helyzet, 1993-ban a 25 év alattiak 22,6 százaléka munkanélküli volt. A gazdasági és foglalkoztatottsági mutatók a '90-es évek elején kezdtek romlani, amikor az Új Demokrácia parlament párt volt, ennek ellenére kiesett a parlamentből, és új párt sem jelent meg a helyén (Rydgren, 2002:36-37).

A bevándorlókval kapcsolatos attitűdöket vizsgáló kutatások szerint a svédek körében egyáltalán nem alacsonyabb a bevándorlókval szemben bizalmatlan, vagy éppen ellenséges érzéseket táplálók aránya, mint más nyugat-európai országokban. Bár a '90-es évek során a politikai napirendre kerültek a migrációval kapcsolatos kérdések azok sohasem váltak olyan meghatározóvá, mint például Franciaországban (Rydgren, 2002).

Az tehát megállapítható, hogy a '90-es évek elején kedvezett a helyzet egy jobboldali radikális párt színrelépéséhez, azonban az Új Demokrácia belső konfliktusokkal küzdött, a Svéd Demokratákat pedig a szavazók antidemokratikusnak látták (Rydgren, 2002). Annak okát, hogy miért csak 2010-ben jelent meg jobboldali radikális párt a parlamentben elsősorban a kínálati oldalon kell keresni. Svédországban már korábban is létezett egy olyan köre a szavazóknak, amely fogékony volt a bevándorlás-ellenes retorikára. Åkesson hatékony, jól működő pártszervezetet épített, pártja programját mérsékelve kihasználta a helyi politika színtereit, így a Svéd Demokraták olyan alternatívát kínált a szavazók egy csoportja számára, amelyet méltónak találtak arra, hogy szavazatukat rájuk adják.

Finnország – a következő állomás?

Finnországban az Agrárunió (későbbi Centrum Párt) társadalmi változások által szükségessé tett stratégia váltásával elégedetlenek 1959 létrehozták a gazdák érdekeit képviselő, populista retorikájú Kisgazdapártot, amelyből 1966-ban vált ki a Finn Vidék Párt (*Suomen Maaseudun Puolue, SMP*) Veikko Vennamo vezetésével. A párt 1970-ben 10,5 százalékot ért el, ami miatt az 1970-es választást néhányan az első skandináv kritikus választásnak is tekintik (Arter, 1999).

A Vidék Párt a társadalmi és gazdasági változások veszteségeinek érdekvédelmét hirdette. Veikko Vennamo pártelnök „elfelejtett nemzetnek” nevezte a mezőgazdaságban dolgozókat, valamint a vidéki falvakban, kisvárosokban élőket, akikről szerinte a nagypártok vezetői elfeledkeztek. A párt vezetését később Veikko fia, Pekka Vennamo vette át, akinek ideje alatt apja radikális javaslataival szemben a pragmatizmus vált a párt jellemzőjévé. Az éles anti-establishment retorika enyhült, és a Vidék Párt programjának fókuszába a munkanélküliség került. Az 1983-as választáson 9,7 százalékot ért el a párt, ami után a kormánykoalíció tagja, Pekka Vennamo pedig maga is miniszter lett. A Vidék Párt 1990-ig volt a kormány tagja, így viszont nem tudott profitálni a válságból, amibe Finnország a Szovjetunió hanyatló, majd összeomló gazdasága miatt került. A párt helyzetét tovább rontotta, hogy 1990-ben Vennamo a posta igazgatója lett, és távozott a politikai életből. Népszerűsége folyamatosan csökkent, az 1995-ös választáson már csak egyetlen mandátumot szerzett. A kudarc után feloszlott, utolsó képviselője pedig Igazi Finnek (*Perussuomalaiset, PS*) névvel új pártot alapított (Arter, 1999). A nacionalista és euroszeptikus pártnak Timo Soini elnök adott lendületet az ezredforduló után. Az első sikert a 2003-as parlamenti választás jelentette, amikor a PS 3 mandátumot szerzett. A sikerben komoly szerep jutott egy korábbi profi bokszolónak, Tony „Viking” Halmenak, aki Helsinkiben indult a párt jelöltjeként (Arter, 2010:487).

7. Táblázat. Az Igazi Finnek választási eredményei

Választás éve	Szavazatok száma	Leadott szavazatok százaléka	Mandátumok száma
1999	26.440	1,0 %	1
2003	43.816	1,6 %	3
2007	112.256	4,1 %	5

Forrás: http://tilastokeskus.fi/til/evaa/2003/evaa_2003_2004-05-31_tau_025_en.html ,

http://tilastokeskus.fi/til/evaa/tau_en.html

A 2006-os köztársasági, majd a 2007-es parlamenti választás kampányában Soininak lehetősége nyílt szerepelni olyan televíziós vitákban, amelyet országos adók közvetítettek. 2006-ban bár csak a szavazatok 3,8 százalékát kapta, mégis győztesnek számított, mert ismertsége jelentősen nőtt a kampány hatására. A 2007-es kampányban különösen meggyőzőnek bizonyult a nézők számára. Bevándorlás-ellenes üzeneteit keverte a politikai elit ostromozásával, és a véleménye szerint a kisemberek érdekeit szolgáló követeléseivel. A választáson végül háromról öt főre növekedett a párt parlamenti frakciója. A 2006-os és a 2007-es kampány során egyaránt élesen bírálta a három nagy párt kartelljét, illetve a televíziós szereplések idejének felosztását. A két kampány elsőszámú üzenete az elit-ellenesség volt. A 2008-as önkormányzati és a 2009-es európai parlamenti választás során viszont már a bevándorlással kapcsolatos témák, főként a közbiztonság és a munkahelyek szempontjai kerültek a középpontba (Arter, 2007; 2010).

A párt programjában azt ígéri, hogy fenntartja a jóléti állam szolgáltatásait, amelyek közül kiemelkedő fontosságot tulajdonít az egészségügynek, a szociális juttatásoknak és a családi vállalkozások támogatásának. A Finnországban kis vallási közösségnek számító katolikus egyházhoz tartozó Soini pártját általában úgy jellemzi, hogy az „keresztény szociális, de nem szocialista” (Arter, 2010:496). A PS minimálisra csökkentené a bevándorlóknak jutató szociális segélyeket, valamint a más államokba küldött adományokat, kölcsönöket, és a felszabaduló forrásokat pályakezdők, továbbá fiatal házaspárok támogatására fordítaná. Ennek jegyében a párt képviselői nem támogatták Finnország részvételét a görög és az ír mentőcsomagban (Arter, 2010; Deloy, 2011).

Az Igazi Finnek programjának és ideológiájának magva a „finnség”, a finn emberek érdekeinek és a finn kultúra védelme. Ebből következik, hogy a párt elutasítja a

multikulturalizmust, és nem szeretné, ha bevándorlók érkeznének az országba. A bevándorlás először a 2007-es programban kapott önálló fejezetet (Arter, 2010).

2007-ben a szavazók több mint felét munkások adták, és a szavazótáborban felülreprezentáltak voltak a fiatal, férfi munkások (Arter, 2010:501).

A 2009-es EP-választáson az Igazi Finnek a kereszténydemokratákkal közös listán indultak és 10 százalékos eredményükkel végleg kiléptek a finn politika perifériájáról. A két pártot az értékrendbeli azonosságok mellett az euroszkeptizmus is összeköti. Az Európai Uniót elsősorban azért bírálják, mert antidemokratikus, kevésbé átlátható és bürokratikus, további érvként rendszeresen felhozzák az Unió intézményihez kötődő democráciadeficitet (Arter, 2010; Dúró, 2010). A szövetség 2 mandátumot szerzett. A PS helyét a listavezetőként induló Soini töltötte be, de már akkor megígérte híveinek, hogy a 2011-es parlamenti választásra hazatér (Deloy, 2011).

A párt sikerét annak is köszönheti, hogy a '90-es években létrejött apró nacionalista és szélsőjobboldali pártok olyan témákra irányították a figyelmet (pl.: bevándorlás, közbiztonság, nemzeti büszkeség), amelyek korábban marginális ügyeknek számítottak. Soini és pártja a témákat, és nem a szervezeteket karolta fel, salonképesebb formában ugyanazokra koncentrált. Egy 2006-os tanulmány már rámutatott, hogy a finn szavazók attitűdjei alig különböznek a dánoknál és norvégoknál mértéknel. Bár a kormányzati munkával elégedettebbek az európai átlagnál, összegezve megállapítható, hogy bizalmatlanok a politikai elit irányába, és a többség fél a bevándorlók számának növekedésétől. Így a kínálati oldaltól, vagyis egy jól szervezett párt színre lépésétől függ, hogy mikor érhet el Finnországban is jelentős sikereket egy jobboldali radikális párt (Kestilä, 2006). Szintén a PS helyzetét erősíti, hogy a korábban a proteszt szavazatok begyűjtésére is képes kommunista párt darabjaira hullott, és legerősebb utódszervezete is messze elmarad a korábbi párt eredményeitől. Így jól érvényesülhet a PS elit-ellenes, kisemberre hivatkozó retorikája.

2010-ben pártfinanszírozási botrány rázta meg a finn politikát, amely különösen a Centrupártot érintette érzékenyen, és végül Matti Vanhanen miniszterelnök lemondásához vezetett. Az ország gazdasága eközben csak lassan lábalt ki a 2008-ban kezdődött válságból, a munkanélküliség az év elején még mindig 11 százalék felett volt (Deloy, 2011).

Úgy tűnik, hogy a kedvező körülményekkel és helyzettel élni tudnak az Igazi Finnek. A közvélemény-kutatások szerint a párt támogatottsága hónapok óta 15 százalék felett áll, március elején pedig a második helyre jöttek fel. A PS jó eséllyel kormányra kerülhet,

ugyanis a konzervatívok és a Centrumpárt vezetői sem zárták ki a közös kormányzás lehetőségét (Deloy, 2011).

8. Táblázat. Az Igazi Finnek támogatottságának alakulása a közvélemény-kutatók szerint.

Közvélemény- kutató intézet	2010 VII.	2010 VIII.	2010 IX.	2010 X.	2010 XI.	2010 XII.	2011 I.	2011 II.	2011 III.
Taloustutkimus	10,1%	10,7%	12,5%	14,3%	14,9%	15,3%	16,6%	16,9%	17,2%
TNS Gallup	9,0%	-	-	12,5%	-	15,4%	16,2%	17,9%	18,4%

Forrás: <http://www.yle.fi/puoluekannatusmittari/>

Az utóbbi húsz év során a finn politika jelentős változásokon ment keresztül. 1992-ben megszűnt a Szovjetunió, amely évtizedeken keresztül meghatározta az ország külpolitikai mozgásterét, és néha belpolitikai eseményekbe is beleszólt. 1995-ben új időszámítás kezdetét jelentette az EU-csatlakozás. A megváltozott helyzethez igazodva 2000-ben új alkotmányt fogadtak el, amely gyakorlatilag a korábbi félelnöki rendszer végét jelentette. Az átalakuló, a korábbi évtizedekhez képest instabil politikai közeg kedvez új pártok megjelenésének, amely helyzettel a jelek szerint az Igazi Finnek élni tudtak.

Izland – a 2008-as gazdasági válság nagy vesztese

Izland hosszú időn keresztül több szempont miatt sem volt megfelelő ország egy új radikális jobboldali párt megjelenéséhez. A skandináv országok közül itt a legmagasabb a parlamenti küszöb, 5 százalék (Török, 1995). A szigetországban azonban erős radikális baloldali párt alakult ki, amely programjában hangsúlyozta a nemzeti érdekek védelmét (különösen a halászat területén, de elutasította a multikulturalizmus modelljét is), valamint ellenezte az ország NATO-tagságát és az ország területén létesített amerikai katonai támaszpontot (Arter, 1999). Így a globalizációval, és az amerikai jelenléttel szemben ellenérzésekkel viseltető szavazók találhattak az igényeiknek megfelelő pártot. Ráadásul az országba érkező bevándorlók száma igen csekély más nyugat-európai államokhoz képest.

További akadályt jelentett a közéletet domináló jobboldali Függetlenségi Párt (*Sjalfstaedisflokkurinn*, S), amely a XX. században olyan erőt képviselt Izlandon, mint a szociáldemokraták Svédországban. Izlandon ugyanis a többi skandináv állammal ellentétben egy pártba tömörültek a liberálisok és konzervatívok, így a Függetlenségi Párt a nemzeti és függetlenségi kérdés végleges rendezésével kampányolva már az 1930-as években gyűjtőpárttá vált. Szavazótáborában városi vagyonos rétegek, farmerek és munkások egyaránt megtalálhatóak voltak. A kiemelkedő támogatáshoz széles és jól működő szervezeti háló társult, így a Függetlenségi Párttól jobbra nem tudott új, releváns párt megjelenni (Arter, 1999).

A gazdasági válság által sújtott ország politikai élete viszont alapjaiban változott meg az elmúlt évek során. A Függetlenségi Párt elveszítette támogatói nagy részét, és az országot ma baloldali pártok koalíciója irányítja. A politikai elit hitelvesztését leginkább az bizonyítja, hogy a 2010 júniusában tartott reykjavíki önkormányzati választáson egy viccpárt győzedelmeskedett, amelynek vezetőjéből a város főpolgármestere lett.

A súlyos gazdasági helyzet, a Függetlenségi Párt erejének megroppanása, a politikai elit hitelvesztése és az Európai Unióhoz történő csatlakozás körüli viták a jövőben Izlandon is létrehozhatnak egy olyan választói csoportot, amely fogékony a radikális jobboldal hívószavaira.

A radikális jobboldal Északon

A korábban bemutatott pártok besorolása vitatott a politikatudományban. A többség a radikális jobboldali pártcsaládon belülre helyezi őket, amely pártcsalád elnevezése szintén viták tárgyát képezi. Az ebbe a kategóriába tartozó pártokat többféle névvel illették már a szakirodalomban, amelyek közül a szélsőjobboldali és a radikális jobboldali a leggyakrabban előforduló.

Én Norris tipológiája mentén radikális jobboldali pártként nevezem a dolgozatomban tárgyalt szervezeteket. Norris szerint a szélsőjobboldali megnevezés olyan pártokra illik, melyek túllépnek a demokratikus politizálás határain, annak kereteit nem fogadják el, ami a dolgozat során vizsgált pártok esetében nem teljesül. Valamennyien elfogadják a demokrácia kereteit, amikor lehetőségük nyílt a kormányzati intézkedések befolyásolására, akkor sem tértek el ettől a stratégiától. Az újfasiszta jelzőt azért vetem el, mert egyik skandináv párt sem vállal közösséget a két világháború közötti totaliter eszmékkel, sőt törekednek az éles elhatárolódásra azon marginális szervezetektől, amelyek ezt nem teszik meg. Az új jobboldal megnevezés szintén nem indokolt. Bár az első generációt képviselő mozgalmak még markáns jobboldalai gazdaságpolitikával kampányoltak, a második generációhoz tartozó pártokról ez már nem mondható el (Norris, 2005: 45-47).

Idealista alapítók és pragmatista utódok

Véleményem szerint a skandináv jobboldali radikális pártoknak két generációja különböztethető meg. Az korábbi csoportba tartoznak azok, amelyek minimális szervezeti hálóval rendelkeztek, gazdasági alapú protesztpártként jöttek létre, és vezetőik olyan mértékben megvetették a hagyományos politikai szereplőket, hogy senkivel sem voltak hajlandók együttműködni. Mogens Glistrup Haladáspártja és Anders Lange Pártja mellett az időbeli eltérés ellenére ide sorolom a svéd Új Demokráciát is. Mindhárom párt azzal az üzenettel indult első választásán, hogy valami újdonságot képvisel a régi politikai elittel szemben, amely nem tud új válaszokat adni a fennálló problémákra és ráadásul már unalmas is. Ezt az üzenetet, talán az Új Demokrácia 1991-es kampányban használt mondata foglalta össze a legtömörebben, amikor azt hirdette, hogy a politikának és az életnek viccesebbnek kell lennie. E mellett a felsorolt pártokat összekötötte jobboldali gazdaságpolitikájuk, a jóléti állam bürokráciájának, adóinak drasztikus leépítéséről szóló ígéreteik.

Megjelenésük villámgyorsan történt, néhány hónappal első sikeres parlamenti választásaik előtt jöttek létre. A szakirodalom nem csak a radikális jobboldali pártok elnevezésében, hanem a vizsgálati keret, vizsgálati szempontok meghatározásában sem egységes. A pártok lehetőségeit különböző tényezők és lehetőségek határozzák meg, amelyeket Pippa Norris (2005) és Cas Mudde (2007) munkái alapján keresleti és kínálati oldalra oszthatunk fel. A kínálati oldal az adott párt tulajdonságait foglalja össze, a pártrendszer és a média vizsgálatával foglalkozik, a keresleti pedig a választók igényeit, az ország társadalmi és kulturális jellemzőit tárja fel. A választók igényeit a radikális megoldási javaslatok és retorikai fogások iránt meghatározza a gazdasági helyzet, az elit-ellenes érzület mértéke, a horizontális és vertikális bizalom szintje, a bevándorló népesség nagysága, a külföldön születettek aránya. A radikális jobboldali pártok eredményességének lehetőségeit e mellett befolyásolja a párt szervezettségének szintje, a párt programja és ideológiája, a választási rendszer és a többi politikai szereplő stratégiája (Karácsony-Róna, 2010).

A kínálati oldal tehát nem a választók, hanem az intézmények és a politikai szereplők felől közelíti meg ugyanazt a kérdést. A szakirodalomban vita van azzal kapcsolatban, hogy a többi párt milyen irányú stratégiája kedvez a radikálisok megerősödésének. Herbert Kitschelt szerint ha a jobboldal legerősebb, mérsékelt pártja a politikai centrum irányába mozdul akkor teret nyit egy radikális párt számára (Kitschelt-McGann, 1995). Pierro Ignazi viszont úgy látja, hogy a radikális jobboldali párt felemelkedését a jobboldal vezető pártja készíti elő, amennyiben a politikai mező széle felé mozdul el, legitimálja a radikálisabb gondolatokat, illetve mobilizálja azok híveit, majd a nagyobb haszon reményében újra a centrum felé mozog, ezáltal viszont szabad teret hagy radikálisabb politikai szereplők számára (Ignazi, 2003).

Véleményem szerint az első generációs radikális pártok azért érhetek el sikereket, mert a '60-as évek végén Dániában és Norvégiában is jobboldali kormányok kerültek hatalomra, amelyek viszont nem szakítottak elődeik gazdaságpolitikájával. Sőt az 1968-71 között kormányzó dán jobboldali koalíció idején tovább „terjeszkedett” a jóléti állam (Rydgren, 2006). Ugyanebben az időben tartottak népszavazást a két országban az Európai Gazdasági Közösséghez történő csatlakozásról. A csatlakozásról dönteni hivatott népszavazások a világgazdasági válsággal együtt felszabadították az előző évtizedek társadalmi változásai által érlelt folyamatokat. A népszavazáson a tradicionális pártok képtelenek voltak megteremteni szavazótáboraik egységét, így a szavazók összekeveredtek, sokan leváltak korábbi pártjaikról. Nem csak a pártokon belül, hanem a blokkok pártjai között is erősödtek az ellentétek. A

korábban konszenzuseresés által dominált országokban hirtelen heves konfliktusok keletkeztek, amelyek váratlanul érték a vezető politikusokat (Gallai, 1998; Ignazi, 2003).

Svédországban csak a '80-as évek végén váltak érzékelhetővé a másik két államban jelentős változásokat eredményező folyamatok, amikor a Zöldek először szereztek parlamenti mandátumokat. 1991-ben pedig az Új Demokrácia is átlépte a parlamenti küszöböt.

Napjaink skandináv radikális jobboldali pártjai azonban már jóval szélesebb és kidolgozottabb programokkal állnak elő. Ideológiájuk meghatározó, országtól függetlenül közös elemei az elitellenesség mellett az etnocentrizmus (ami magába foglalja a bevándorlás-ellenességet), az értékonzervativizmus, és a nacionalizmus. Gazdaságpolitikájuk sok baloldali elemet tartalmaz, a jóléti állam szolgáltatásait olyan formában akarják fenntartani, illetve egyes esetekben szélesíteni és növelni, hogy a bevándorlókat kizárják a kedvezményezettek köréből. A szakirodalomban a tekintélyelvűséget a radikális jobboldali pártok meghatározó jellemzőjének tekintik (Betz, 1994; Kitschelt-McGann, 1995; Ignazi, 2003; Norris, 2005; Mudde, 2007). A skandináv radikális pártok esetében viszont ez sokat változott az utóbbi időben. A muszlim bevándorlók kulturális és vallási szokásai miatt egyre hangsúlyosabbá válik a nyugati civilizáció szabadságjogainak képviselője (Akkerman-Hagelund, 2007).

A második generációhoz tartozó pártok a korábbiakhoz képest jóval szélesebb körű és hatékonyan működő pártszervezettel működnek. A pártalapítók utódai szervezett, mély helyi beágyazottsággal rendelkező pártokat akartak vezetni, amelyek képesek mind önkormányzati, mind országos szinten a hatalmi pozíciók közelébe kerülni, illetve a döntéseket befolyásolni. Ez az ellentét talán a Glistrup – Kjaesgaard, valamint a Veikko Vennamo – Pekka Vennamo viták, és pártelnöki székért folytatott csaták során vált láthatóvá (Kitschelt-McGann, 1995; Arter, 1999). A Dán Néppárt, a Hagen (majd 2006-tól Siv Jensen) vezette norvég Haladás Párt, a Svéd Demokraták és az Igazi Finnek egyaránt a kormányzati politika befolyásolására törekednek, és nem csupán sajátos proteszt mozgalomként tekintenek önmagukra. Ennek jegyében képesek pragmatikus politizálásra, az egyezségek betartására és törekednek az együttműködésre más szervezetekkel. E stratégia legékesebb példáját a Dán Néppárt adja, amely stabil többséget biztosít a kisebbségi konzervatív-liberális koalíciónak, olykor még számára kényelmetlen, megszorító intézkedések esetében is (Polgár, 2011a).

Ez a konfliktus lejátszódott a Finn Vidék Pártban is, amikor az eredetileg „az elfelejtett nemzet” érdekeinek képviselőjére létrehozott elit-ellenes párt vezetését Pekka Vennamo vette át apjától, aki a párt támogatottságát arra akarta felhasználni, hogy a kormánykoalíció részévé

válhasson (Arter, 1999). Mivel nem vált a párt karaktere szempontjából az etnocentrizmus és a nacionalizmus soha nem vált olyan meghatározóvá, mint az elit-ellenesség, ezért a Finn Vidék Pártot is az első generáció pártjai közé sorolom.

A második generáció pártjainak megerősödése is eltérő körülmények között következett be, mint az első generáció esetében. Dániában a liberális Venstre, Svédországban a konzervatívok és a liberálisok emelték programpontjaik és retorikájuk elemei közé a bevándorlás-politika és a multikulturalizmus bírálatát. Azonban egy bizonyos határon nem mehettek túl anélkül, hogy hagyományos szavazóik egy részének elvesztését és a párt diszkreditálódását ne kockáztassák. Így azonban ráirányították a figyelmet egy olyan ügyre, amely kapcsán a radikális jobboldal (Dán Néppárt, Svéd Demokraták) túlmehetett olyan határokon is, amelyen a mainstream pártok már nem. Norvégiában baloldali és jogvédő szervezetek hívták fel a figyelmet az iszlám vallást követő bevándorló nőket sújtó problémákra, amivel végső soron a Haladás Pártot erősítették, és legitimmé tették a bevándorlók irányába támasztott követeléseket (Akkerman-Hagelund, 2007; Green-Pedersen – Odman, 2008).

9. Táblázat. A skandináv radikális jobboldal két generációja

	Első generáció	Második generáció
Pártok	Haladáspárt (FP), Anders Lange Pártja, Új Demokrácia (NyD), Finn Vidék Párt	Dán Néppárt (DF), Haladás Párt (FrP), Svéd Demokraták (SD), Igazi Finnek (PS)
Meghatározó jellemzők	gazdasági alapon létrejött proteszt pártok, adó-, és bürokrácia ellenesség elit-ellenesség jobboldali gazdaságpolitika	széleskörű és mélyen beágyazott pártszervezet etnocentrizmus (bevándorlás-ellenesség) elit-ellenesség, nacionalizmus érték-konzervativizmus döntően baloldali gazdaságpolitika

Ha a távolsági modell szerint kívánjuk elemezni a radikális jobboldali pártok felemelkedését, akkor azt mondhatjuk, hogy az első generáció azt a helyzetet használta ki, amelyet Kitschelt és McGann (1995) írt le. A két oldal vezető pártja közeledett egymáshoz, első sorban a gazdaságpolitika területén, így teret nyitottak a gazdasági alapon szerveződő proteszt pártok előtt. Ezzel szemben a második generáció esetében Iganzi (2003) elmélete érvényesült azáltal,

hogy megjelentek olyan politikai szereplők, akik a bevándorlás ügyére irányították a figyelmet, viszont egy bizonyos határon már nem mehettek túl szemben a radikálisokkal, akik ezt követően még határozottabban hirdethették elképzeléseiket.

A közös ellenség: iszlám bevándorlók

A második generáció pártjait a hasonlóságok közül elsősorban a közös ellenségkép, a muszlim bevándorlókkal szembeni elutasítás és ellenszenv köti össze. A nyugati világ értékei szempontjából sokan máig elmaradottnak tekintik a muzulmán államok döntő többségét. Az évszázados múltra visszatekintő kapcsolatok, valamint a Nyugat civilizációs projektjei ellenére a muszlim államok nem váltak a nyugati világ részévé, mert a szekularizáció és a demokratizálódás terén minimális eredményeket értek el. A XX. század második felében lezajlott migrációs folyamatok következtében viszont az iszlám világ már nem valahol máshol van a Föld távoli részén, hanem a nyugat-európai hétköznapiok részévé vált (Pasha, 2009).

A skandináv államok (Finnország kivételével) hosszú ideig homogénnek számítottak, legalábbis nemzetiségi szempontból. Bár a migráció jelensége létezett, az többnyire csak a régió államaira korlátozódott. Amikor a '70-es, és '80-as években megjelentek az első Európán-kívüli bevándorlók a hatás váratlanul érte a politikai elitet és a lakosságot is (Green-Pedersen – Odmand, 2008). Az ezredfordulóra a radikális pártok retorikájának egyre hangsúlyosabb részévé vált a „nyugati kultúra iszlamizálódása elleni harc, védekezés”. Ez magába foglalta az állam-egyház szétválasztásának elismerését és hangoztatását, a nemek közötti egyenlőség és a nőket megillető jogok hirdetését (Akkerman-Hagelund, 2007).

A norvég Haladás Párt az 1980-as évek második felében fedezte fel a bevándorlás ügyét, és a '90-es évek során már nem elsősorban annak gazdasági hatásain keresztül próbált szavazatokat szerezni, hanem a norvég kultúra védelmezőjeként. Az FrP programpontjai közé emelkedett a szabad házasságkötéshez, a váláshoz való jog, és a nemek közötti egyenlőség deklarálása. A '90-es évek során egyre több norvég feminista és baloldali jogvédő szervezet hívta fel a figyelmet a Norvégiában élő iszlám vallású nők kiszolgáltatott helyzetére. A közvélemény ebben az időszakban találkozott először olyan hírekkel, amelyek kényszerházasságokról, becsületgyilkosságokról, rendszeres családon belüli erőszakról, és a nyugati világ számára ehhez hasonló megdöbbentő cselekedetről számoltak be. A televízióadók folyamatosan napirenden tartottak néhány esetet, ami a multikulturalizmus és a liberális bevándorlás-politika híveit önkritikára kényszerítette. A skandináv államok

lakosságát sokkolta, amikor 2002-ben a kurd származású lányt, Fadime Sahindalt saját apja gyilkolta meg, amiért a család akarata ellenére svéd barátot választott magának. Az eset legitimálta a térség radikális jobboldali pártjainak iszlám-ellenes törekvéseit (Akkerman-Hagelund, 2007).

Mindez Norvégiában az FrP pozícióit erősítette, amelynek korábban elfogadhatatlannak minősített javaslatai és ígéretei más pártoknál is támogatókra találtak. A Munkáspárt női tagozatának elnöke a párt több javaslatát is felkarolta, köztük például azt, hogy törvényben tiltsák meg unokatestvérek házasságkötését (Akkerman-Hagelund, 2007:211-212).

A radikális jobboldali pártok a muszlimokban olyan közösségeket látnak, amelyek elutasítják az európai, keresztény kultúrát, annak ellenére, hogy annak anyagi hasznából részesülni kívánnak. Az iszlám vallású bevándorlókat többnyire lustának és erőszakosnak állítják be, akik felforgatják azon országok életét, amelyek befogadják őket (Mudde, 2007).

Ez a gondolkodásmód és vélemény különösen a Dán Néppártban és Hagen környezetén keresztül a Haladás Pártban erős. Kjaersgaard 2001. szeptember 11-e után kijelentette, hogy „csak egy civilizáció létezik, és az a miénk” (Hasselberg, 2002a:160). Hagen pedig egy alkalommal kifejtette, hogy Norvégiában valóban nőtt a rasszizmus az ezredforduló környékén, csak nem a norvégok, hanem a bevándorlók körében (Hasselberg, 2002b). A két politikai pártja az iszlám fundamentalizmusban látja a világ egyik legnagyobb veszélyét, ezért támogatták az USA afganisztáni és iraki akcióit, továbbá Izrael oldalán állnak az izraeli-palesztin konfliktusban (Polgár, 2011a; 2011b).

Véleményem szerint a dolgozat első fejeztében bemutatott társadalmi folyamatok közül a bevándorlás, azon belül is elsősorban a muzulmán migránsok megjelenése játszotta a legfőbb szerepet a skandináv pártrendszerek átalakulása és a radikális jobboldali pártok megerősödése szempontjából. Hanspeter Kriesi és szerzőtársai kutatásaik alapján több munkájukban is azt állították, hogy Európában új törésvonal alakult ki, amelynek két oldalán a globalizáció vesztesei és nyertesei helyezkednek el. Ez pedig szerintük azt eredményezte, hogy a nyugati-európai politika két dimenzió mentén vált megosztottá: a klasszikus gazdasági alapú bal-jobb dichotómia mellett megjelent a kultúra, mint önálló strukturáló dimenzió, ahol a személyes szabadsággal, európai integrációval és bevándorlással kapcsolatos kérdések számítanak. Ez pedig azt eredményezte, hogy kialakult egy viszonylag széles választóréteg, amely gazdasági kérdésekben baloldali, kulturális ügyek kapcsán viszont jobboldali álláspontot képviselt (Kriesi et al., 2006; 2008). A kultúra új meghatározó szerepéről hasonlóan gondolkodott

korábban Kitschelt és McGann is, ők viszont elsősorban a tekintélyelvűséghez és a bevándorlás-ellenességhez kapcsolódó attitűdökre koncentráltak (Kitschelt-McGann, 1995).

Hooghe, Martins és Wilson ezzel szemben úgy látta, hogy az ügyek és konfliktusok beágyazódnak a régi bal-jobb megosztottságba. Így Európában az ezredforduló után két oldal áll szemben, a zöld, alternatív és libertarináus (Green, Alternative, Libertarian – GAL), illetve a tradicionalista, tekintélyelvű és nacionalista (Traditional, Authoritarian, Nationalist – TAN) (Hooghe-Martins-Wilson, 2002). Úgy gondolom, hogy a szerzők értelmezése túlságosan leegyszerűsíti a kérdést. Lehet, hogy Nyugat-Európában a legtöbb esetben továbbra is egy dimenzió mentén történik a pártválasztás, azonban nem adtak választ arra a jelenségre, hogy sok választó miért fordult el korábbi pártjától és támogat olyan pártot, amely esetleg a pártrendszer másik oldalának, annak is peremén található.

Ezzel szemben Wouter Van der Brug és Joost Van Spanje szerint valóban keletkezett egy új, kulturális kérdések mentén tagolt dimenzió az európai politikában, ugyanis a szavazók két dimenzió szerint sorolják be magukat. Nyugat-Európában azonban a legtöbb esetben egy dimenzió, a bal-jobb kettősség mentén történik a pártválasztás, ami miatt a pártverseny még egydimenziós maradt. A két kutató úgy látja, kialakult a szavazóknak egy olyan csoportja, amely gazdasági kérdésekben baloldali, kulturális ügyek kapcsán azonban jobboldali. Ők adják az ingadozó szavazók jelentős részét, akik a kampány napirendje alapján vándorolhatnak a baloldali és a bevándorlás-ellenes jobboldali radikális pártok között. Véleményük szerint ez az oka annak, hogy a radikális jobboldali pártok többsége baloldali gazdaságpolitikára állt át, elfordulva a '90-es évek elejét jellemző jobboldali gazdaságpolitikától (Van der Brug-Van Spanje, 2009).

Úgy gondolom, hogy Van der Brug és Van Spanje elmélete áll a legközelebb ahhoz, hogy magyarázatot adjon a skandináv jobboldali pártok második generációjának felemelkedéséhez. A bevándorlás-ellenesség és a jóléti állam szolgáltatásainak fenntartására vonatkozó ígéreték jóléti sovinizmussal történő kombinálása olyan eszközt adott a radikális jobboldal kezébe, amivel sikeresen szólíthatja meg azokat a szavazókat, akik elveszítve korábbi osztálykötődésüket azon politikai erőket kívánják támogatni, amelyek hétköznapjaik gazdasági és kulturális védelmét ígérik számukra. Sikereiket azonban nem érhatték el a modern tömegkommunikáció csatornáinál nélkül, ezért dolgozatom záró gondolatai előtt még kitérek arra kérdésre, hogy a média hogyan járult hozzá a skandináv radikális jobboldali pártok felemelkedéséhez.

A média szerepe

Mogens Glistrup és Anders Lange 1973-as sikerét nagy részben a televíziónak köszönhetette. Az állami TV-adók ekkor egyenlő mértékben biztosítottak teret valamennyi politikai szereplőnek, így a minimális szervezeti háttérrel rendelkező új pártok olyan térben jutottak szóhoz, ahol nem kellett versenyezniük a többi párt pénzügyi forrásaival. Egyszerű üzeneteiket könnyen lehetett ismertetni a média által, amely még fel is erősítette azok hatását (Kitschelt-McGann, 1995).

A média felerősítheti a kispártok üzeneteit, szélesebb közönséghez juthatnak el annál, amit szervezeti és pénzügyi lehetőségeik biztosítanak. A média struktúrája jelentősen átalakult az utóbbi évtizedek során. A fogyasztókért, nézőkért zajló verseny eredményeképpen született meg az infotainment néven ismertté vált jelenség, valamint nőtt meg a bulvársajtó szerepe. A radikális jobboldal üzenetei, politikai repertoárja megfelel a média igényeinek, amennyiben szenzációs ugyanakkor egyszerű, személyhez köthető és további vitákat generáló. A média kiemelheti marginális szerepükből a radikális pártokat, sőt akár legitim szereplővé is teheti őket. Ez a folyamat tovább erősödhet, amennyiben a többi párt reagál a radikálisok üzeneteire, és a radikálisoknak megfelelő témákra terelik a figyelmet (Ellinas, 2010).

Mogens Glistrup 118 másodperces interjúja, Mona Sahlin szociáldemokrata pártelnök és Jimmie Åkesson TV-vitája, a Svéd Demokraták 2010-es kampányfilmjének vetítésének megtagadása, Timo Soini televíziós szereplései választási vitaműsorokban mind olyan hatást váltottak ki, amelyek elérése lehetetlen lett volna a modern tömegkommunikáció eszközei és csatornái nélkül.

Kapcsolatok a régióon belül és annak határain túl

Mint korábban írtam, a kötetben tárgyalt pártok besorolása sok tekintetben vitatott a politikatudományban. Török Gábor 1995-ös tanulmányában új, adóellenes protesztpártok elnevezéssel a konzervatív pártcsaládon belül helyezte el a dán és a norvég Haladás Pártot, valamint az Új Demokráciát, amit azzal indokolt, hogy e mozgalmak adóellenességre kiélezett programja nem hasonlítható össze a francia Nemzeti Front és hasonló nyugat-európai pártok programjaival (Török, 1995: 27-29).

Cas Mudde (2007) az általa populista radikális jobboldalnak elnevezett pártcsaládon belül két további alcsoportot is elkülönített a főáramba tartozó szervezetek (ilyen például a Le Pen vezette Nemzeti Front) mellett. Az egyik alcsoportnak a neoliberais populista nevet adta,

amivel arra utalt, hogy az ide tartozó szervezetek ideológiai magvát a gazdasági liberalizmus és a populizmus vegyítése jelenti. Ebbe a csoportba sorolta a dán és a norvég Haladás Pártot, és az Új Demokráciát, sőt az FrP-t tekinti a csoport ideáltípusának. Megemlíti viszont, hogy a pártok retorikája alapján a liberális jelző igen erősen megkérdőjelezhető (Mudde, 2007:47-48). Mudde (2007) a Dán Néppártot és a Svéd Demokratákat egyértelműen a populista radikális jobboldali pártcsaládba sorolja, az Igazi Finneket pedig nem vizsgálja.

Herbert Kitschelt és Anthony McGann (1995), Piero Ignazi (2003), Pippa Norris (2005) egyaránt a radikális jobboldali pártcsaládba helyezték a skandináv radikális pártokat. Azt elismerik, hogy sok tekintetben különböznek a kontinens hasonló névvel illetett pártjaitól, azonban saját országaik pártrendszerének jobbszélén helyezkednek el, továbbá az elit-ellenesség, az etnocentrizmus, illetve a populista retorika és politikai stílus olyan közös pontokat jelentenek a kontinens radikális pártjaival, amelyeket nehezen lehet tagadni.

Én is úgy gondolom, hogy az egyértelmű hasonlóságok miatt a radikális jobboldali pártcsaládba sorolandóak a dolgozatom során bemutatásra került pártok, és nincs értelme külön, vagy esetleg más családba helyezni őket. Az Igazi Finnekről eddig kevés elemzés született, a párt múltja és jelenlegi profilja alapján viszont véleményem szerint besorolható a radikális jobboldal pártcsaládjába.

Az is megállapítható, hogy a kötet pártjai kapcsolatban állnak egymással. A Dán Néppárt és az Igazi Finnek képviselői egy frakcióban, a Szabadság és Demokrácia Európája (*Europe of Freedom and Democracy* – EFD) frakcióban ülnek az Európai Parlamentben. A Dán Néppárt e mellett szorosabb kapcsolatokat ápol a Svéd Demokratákkal, és újabban a holland Szabadságpárttal (*Partij voor de Vrijheid* – PVV), amelynek iszlám-ellenes kirohanásairól ismert elnöke, Geert Wilders 2010-ben lemásolta a dán kormány modelljét.

Az SD vezetői a '90-es években Jean-Marie Le Pen elkötelezett szövetségeseinek számítottak, amit a francia pártvezér az 1998-as választás kampánya során anyagi segítséggel is honorált (Mudde, 2007). Åkesson elnöksége alatt azonban az SD szakított régi keményvonalas irányvonalával, így régi szövetségeseivel is. Ma a párt a Dán Néppártot, és annak kiemelkedő szerepét tekinti követendő példának, ugyanazt a pozíciót szeretnék elérni, a többi jobboldali párt részéről azonban a dán és norvég esettel szemben totális elutasítás tapasztalható.

Az Igazi Finnek igyekeznek távol maradni minden olyan párttól, amely miatt esetleg vállalhatatlan koalíciós partnerré válnának a finn jobboldal többi pártja előtt. Stratégiájuk eddig sikeresnek tekinthető, a konzervatívok és a Centrum párt vezetői sem zárkóznak el a kormányzati együttműködéstől (Deloy, 2011). Ugyanakkor igyekeznek külföldi támogatók

felmutatására is. A párt kampánynyitó rendezvényén beszédet mondott Nigel Farage, az EFD frakció vezetője.

Az FrP azonban elutasítja a kapcsolatfelvételt valamennyi skandináv, és más európai radikális párttal. A magát liberálisnak tekintő Haladás Párt semmilyen értékközösséget nem vállal az általa „nemzeti-szociáldemokratának” titulált Dán Néppárt anti-globalizációs, anti-EU, anti-liberális, az állami szerepvállalás növelésére törekvő politikájával, ahogy Nyugat-Európa más, szélsőségesnek és populistának minősített pártjával sem, mint például a Vlaams Belang, a Front National, a Lega Nord, vagy az osztrák FPÖ. Az FrP ideológiai rokonának a dán Liberális Pártot (Venstre), a brit Liberális Demokrata Pártot, a német Szabaddemokrata Pártot és az amerikai Republikánusokat tekinti, más kérdés, hogy fordított irányban, azaz a nyugat-európai mainstream pártok részéről mekkora az FrP iránti fogadókészség (Polgár, 2011b:19-20).

Végső konklúzióként megállapíthatjuk, hogy a kötetben tárgyalt skandináv radikális jobboldali pártok egy pártcsaládba tartoznak a kontinens többi radikális pártjával. Bár a szoros kapcsolatok kialakításától óvakodnak, ideológiájuk magvát jelentő etnocentrizmus, elit-ellenesség, nacionalizmus, értékkonzervativizmus és tekintélyelvűség összekapcsolja őket. A tekintélyelvűség az utóbbi évek során veszített jelentőségéből, a muszlim bevándorlók miatt a Dán Néppárt és a Haladás Párt programjában, retorikájában helyet kapott a sajtószabadság, a nemek egyenlőségének, az állam és egyház szétválasztásának védelme. Sőt a Haladás Párt vezetői részéről olyan kijelentések is elhangzottak, hogy ők jelentik a szabadságjogok és az európai demokrácia védelmét az iszlám fundamentalizmussal szemben. Ez azonban még önmagában nem jelent olyan mértékű változást, hogy önálló alcsoportról beszéljünk pártcsaládon belül. Szintén ezt támasztja alá az a tény, hogy a skandináv radikális jobboldali pártok között nincs kialakult, szoros kapcsolatrendszer. A Haladás Párt határozottan elutasítja a többi szervezetet, és az Igazi Finnek is igyekeznek távol maradni mind a Dán Néppárttól, mind a Svéd Demokratáktól. Pia Kjaersgaard az utóbbi években szorosabb együttműködés kialakítására törekedett a holland Szabadságpárttal, és a Svéd Demokraták vezetőivel is találkozott, a Haladás Párt részéről azonban eddig valamennyi kísérletét mereven elutasították. Ez a helyzet azonban alapjaiban változhat meg, amennyiben a 2011 őszi esedékes választás után a Dán Néppárt fenntarthatja jelenlegi pozícióit⁷. És ez az, amit a régió többi radikális pártja is szeretne elérni.

⁷ A helyzeten módosíthat, hogy a jelenlegi közvélemény-kutatási adatok alapján ősszel kormányváltás várható Dániában, és feltehetően a baloldali ellenzék alakít majd kormányt a választások után.

Összegzés

Dolgozatomban bemutattam, hogy a XX. század társadalmi változásai a „befagyottnak” hitt skandináv pártrendszereket sem hagyták érintetlenül. Az osztályhoz tartozás identitásának csökkenése a szavazók jelentős részét nyitottá tette új gondolatok befogadására, ami a korábbi erőviszonyok felborulásához vezetett. Dániában és Norvégiában már a '70-es években „politikai földrengés” zajlott le, míg Svédországban és Finnországban valamivel később, de ugyanúgy jelentkeztek a változások hatásai.

A pártrendszerek átalakulásának egyik markáns jele a radikális jobboldali pártok megjelenése. Kezdetben a túlburjánzott jóléti állam és a magas adók bírálatával, később politikai elit támadásával, a bevándorlás és a közbiztonság témájával értek el sikereket. Az új évezred első évtizede annyiban változtatta meg a korábbi helyzetet, hogy a radikális pártok kitörték korábbi elszigeteltségükből. Dániában jobboldali a kormány fennmaradása a Dán Néppárttól függ, Norvégiában és Finnországban pedig (ha eddig sok esetben csak alkalmilag is) a polgári blokk pártjai már hajlandóak együttműködni a radikálisokkal. A Dán Néppárt stratégiáját követő holland Szabadságpárt 2010 ősze óta kívülről támogatja a kisebbségi jobboldali koalíciót. Megtörténhet, hogy a svéd polgári kormány is több esetben a Svéd Demokraták támogatására szorul egy-egy törvényjavaslat esetében. Az Igazi Finnek pedig már a formális kormányzati részvételről álmodnak, amiben a közvélemény-kutatások alapján joggal reménykedhetnek. Amennyiben ez a tervük megvalósul, és a 2011-ben esedékes dán választás után a Dán Néppárt is valódi kormánypárttá válik, akár olyan folyamat is elindulhat, amely több európai országban is potenciális koalíciós résztvevővé emeli az adott ország radikális jobboldali pártját.

Irodalomjegyzék

Akkerman, Tjitske – Hagelund, Anniken (2007): 'Women and children first!' Anti-immigrant parties and gender in Norway and in the Netherlands. In: *Patterns of Prejudice*, Vol. 41, No. 2, 197 – 214. pp.

Arter, David (1999): *Scandinavian politics today*. Manchester University Press, Manchester.

Arter, David (2007): The End of the Social Democratic Hegemony? The March 2007 Finnish General Election. In: *West European Politics*, Vol. 30, No. 5, 1148 – 1157. pp.

Arter, David (2010): The Breakthrough of Another West European Populist Radical Right Party? The Case of the True Finns. In: *Government and Opposition*, Vol. 45, No. 4, 484 – 504. pp.

Bereczki András (2004): Finnország. In: Kardos József – Simándi Irén (szerk.): *Európai Politikai Rendszerek*. 207 – 227. pp. Osiris Kiadó, Budapest.

Betz, Hans-Georg (1994): *Radical Right-wing Populism in Western Europe*. St. Martin's Press, New York.

Dúró József (2010): Euroszepticismus ma. In: *Politikatudományi Szemle*, Vol. 19, No. 4, 53 – 85. pp.

Ellinas, Antonis (2010): *The media and the far right in Western Europe: playing the nationalist card*. Cambridge University Press, New York.

Enyedi Zsolt – Körösenyi András (2004): *Pártok és pártrendszerek*. Osiris Kiadó, Budapest.

Gallai Sándor (1998): *A skandináv modell*. Aula Kiadó, Budapest.

Givens, Terri E. (2005): *Voting Radical Right in Western Europe*. Cambridge University Press, New York.

Gombos József (2001): *A Finn „Második Köztársaság” politikatörténete. 1944-2000*. JGYF Kiadó, Szeged.

Green-Pedersen, Christoffer – Odmalm, Pontus (2008): Going different ways? Right-wing parties and the immigrant issue in Denmark and Sweden. In: *Journal of European Public Policy*, Vol. 15, No. 3, 367 – 381. pp.

Fábián György – Kovács László Imre (2004): *Parlamenti választások az Európai Unió országaiban (1945 – 2002)*. Osiris Kiadó, Budapest.

Hasselberg, Sven (2002): Pia Kjaersgaard. Es gibt nur eine Zivilization. In: Jungwirth, Michael (szerk.): *Haider, Le Pen and Co.: Europas Rechtspopulisten*. 152 – 163. pp. Styria Verlag, Wien.

Hasselberg, Sven (2002): Carl I. Hagen. Das politische Chamäleon. In: Jungwirth, Michael (szerk.): *Haider, Le Pen and Co.: Europas Rechtspopulisten*. 164 – 179. pp. Styria Verlag, Wien.

Hooghe, Liesbet – Marks, Gray – Wilson, Carole (2002): Does left/right structure party positions on European Integration? In: *Comparative Political Studies*, Vol. 53, No. 8, 965 – 989. pp.

Ignazi, Piero (2003): *Extreme Right Parties in Western Europe*. Oxford University Press, New York.

Karácsony Gergely – Róna Dániel (2010): A Jobbik titka. A szélsőjobb magyarországi megerősödésének lehetséges okairól. In: *Politikatudományi Szemle*, Vol. 19, No. 1, 31-63. pp.

Katz, Richard S. – Mair, Peter (1995): Changing Models of Party Organisation and Party Democracy: The Emergence of the Cartel Party. In: *Party Politics*, Vol. 1, No. 1, 5 – 28. pp.

Kestilä, Elina (2006): Is There a Demand for Radical Right Populism in the Finnish Electorate? In: *Scandinavian Political Studies*. Vol. 29, No. 3, 169 – 191. pp.

Kestilä, Elina – Söderlund, Peter (2007): Local Determinants of Radical Right-Wing Voting: The Case of the Norwegian Progress Party. In: *West European Politics*. Vol. 30, No. 3, 549 – 572. pp.

Kitschelt, Herbert – McGann, Anthony (1995): *Radical Right Parties in Western Europe*. The University of Michigan Press, Michigan.

Kosiara-Pedersen, Karina (2008): The 2007 Danish General Election: Generating a Fragile Majority. In: *West European Politics*. Vol. 31, No. 5, 1040 – 1048. pp.

Kriesi, Hanspeter et al. (2006): Globalization and the transformation of the political space: Six European countries compared. In: *European Journal of Political Research*, Vol. 45, No. 6, 921 – 956. pp.

Kriesi, Hanspeter et al. (2008): *West European politics in the age of globalization*. Cambridge University Press, Cambridge.

Lloyd, John (2003): The Closing of the European Gates? The New Populist Parties of Europe. In: Spencer, Sarah (szerk.): *The Politics of Migration. Managing Opportunity, Conflict and Change*. 88 – 99. pp. Blackwell Publishing, Oxford.

Loxbo, Karl (2010): The Impact of the Radical Right: Lessons from the Local Level in Sweden, 2002-2006. In: *Scandinavian Political Studies*, Vol. 33, No. 3, 295 – 315. pp.

Modood, Tariq (2003): Muslims and the Politics of Difference. In: Spencer, Sarah (szerk.): *The Politics of Migration. Managing Opportunity, Conflict and Change*. 100 – 115. pp. Blackwell Publishing, Oxford.

Mudde, Cas (2007): *Populist Radical Right Parties in Europe*. Cambridge University Press, New York.

Norris, Pippa (2005): *Radical right: Voters and Parties in the Electoral Market*. Cambridge University Press, New York.

Pasha, Mustapha Kamal (2009): Global exception and Islamic exceptionalism. In: *International Politics*, Vol. 46, No. 5, 527 – 549. pp.

Polgár Tamás (2006): „Új többség”. A norvég pártrendszer változása és a koalíciós tendenciái a 2005. évi parlamenti választás tükrében. In: *Századvég*, Vol. 11, No. 1, 3 – 43. pp.

Polgár Tamás (2008): Party system change and parliamentary government in Scandinavia. – konferencián bemutatott előadás kézírata.

Polgár Tamás (2011): Az adóellenes neoliberalizmustól az idegenellenes nemzeti konzervativizmusig. A Dán Néppárt felemelkedésének története. – kézirat

Polgár Tamás (2011): A „XXI. század Munkáspártja”? – A norvég Haladás Párt felemelkedése. – kézirat

Rydgren, Jens (2002): Radical Right Populism in Sweden: Still a Failure, But for How Long? In: *Scandinavian Political Studies*, Vol. 25, No. 1, 27 – 56. pp.

Rydgren, Jens (2006): Explaining the Emergence of Radical Right-Wing Populist Parties: The Case of Denmark. In: *West European Politics*, Vol. 27, No. 3, 474 – 502. pp.

Skidmore-Hess, Daniel (2003): The Danish Party System and the Rise of the Right in the 2001 Parliamentary Election. In: *International Social Science Review*, Vol. 78, No. 3-4, 89 – 110. pp.

Tomka Béla (2009): *Európa társadalomtörténete a 20. században*. Osiris Kiadó, Budapest.

Van der Brug, Wouter – Meindert, Fennema (2003): Protest or mainstream? How the European anti-immigrant parties developed into two separate groups by 1999. In: *European Journal of Political Research*, Vol. 42, No. 1, 55 – 76. pp.

Van der Brug, Wouter – Van Spanje, Joost (2007): The Party as Pariah: The Exclusion of Anti-immigration Parties and its Effect on their Ideological Positions. In: *West European Politics*, Vol. 30, No. 5, 1022 – 1040. pp.

Van der Brug, Wouter – Van Spanje, Joost (2009): Immigration, Europe and the 'new' cultural dimension. In: *European Journal of Political Research*, Vol. 48, No. 3, 309 – 334. pp.

Internetes források

Török Gábor (1995): Ahol a bal volt (?) a jobb. A skandináv pártrendszer.

<http://mek.oszk.hu/01900/01977/> - letöltés ideje: 2011. március 8.

Deloy, Corinne (2011): General Elections in Finland 17th April 2011.

<http://www.robert-schuman.eu/oeo.php?num=686> – letöltés ideje: 2011. március 19.

A Haladás Párt 2009-es eredményének ábrája

<http://www.electoralgeography.com/new/en/countries/n/norway/norway-legislative-election-2009.html> - letöltés ideje: 2011. március 4.

A Svéd Demokraták 2010-es eredményének ábrája

<http://www.electoralgeography.com/new/en/countries/s/sweden/sweden-legislative-election-2010.html> - letöltés ideje: 2011. március 5.

Választási adatbázisok

Dánia:

http://www.ft.dk/Demokrati/Valg%20og%20afstemninger/Folketingsvalg/~/_media/Pdf_materiale/Pdf_publicationer/Informationsark/Tal%20og%20fakta/Valg_og_tendenser.ashx

Norvégia: <http://www.ssb.no/stortingsvalg/>

Svédország: http://www.val.se/tidigare_val/val2010/valresultat/index.html

Finnország: http://tilastokeskus.fi/til/evaa/tau_en.html ,

http://tilastokeskus.fi/til/evaa/2003/evaa_2003_2004-05-31_tau_025_en.html ,

<http://www.yle.fi/puoluekannatusmittari/>